

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Poggii Florentini Oratoris || Clarissimi, Ac Sedis Apo.||
Secretarii Opervm ||**

Poggio Bracciolini, Gian Francesco

Argentinae, 1513

VD16 ZV 12623

Histori[a]e Convivales disceptatiuae tres

urn:nbn:de:hbz:466:1-14341

POGGII FLORENTINI ORATORIS CLARISSIMI
 ac secretarij Apostolici Historia Tripartita ad reuerendissimū D.
 Prosperū Cardinālē de Colūna: continet has tres discepta
 tūas historias: conuiuiales/elegantes/ & iocun
 das: quę in sequenti prologo titulas
 tim exprimuntur.

PROLOGVS.

Cato. ¶ Supiorem Catonem scriptum reliquisse legimus pstantissime pater: magno
 num virorū non solum negocij/ sed ocij quoq; extare oportere rationem. Egregia
 profecto ac sapientissimo viro digna sententia. Verū si hoc in claris viris lau
 datur: quorum non tm gesta/ sed dicta quoq; late omnibus patent: & in minoribus
 quoq; laudandū videt: si illorū virtutem imitati/ ocium suum conferant ad inges
 nij exercitationem. In singulis enim excellens haberi debet: reuocare mentem a
 sensibus: atq; in mentis animiq; agitatione versari. Ego sane quo me ex eorū vultu
 go existerem / de quorū ocio parum constat: nonnulla hactenus conscripsi/ que sū
 inter multos diffusa longiorē paulo mihi post obitum vitam allatura videant.
 Idq; eo feci libentius/ quo factus fugerem eas molestias/ quibus hęc fragilis atq;
 imbecilla ætas plena est. Hęc etem scribendi exercitatio multum mihi contulit ad
 temporū iniurias pferendas. Non enim non potui angī animo & dolere aliquan
 do: cum videre me natu maiorem/ ita adhuc tenui esse censur: ut cogere quęstui
 potius operā/ q̄ ingenio dare. Quis optimi sanctissimiq; viri Nycholai qnti sum
 mi pontificis bñficientia id esset/ ut iam querele temporē int prætereundē: utq; in
 gratiam aliquādo cum fortuna videar rediisse. Hoc vero ex rerum extenuatū las
 ctura sum consequutus: ut virtutem atq; ingenij laudem pferrem fortunę bonis
 potiusq; tempus/ quoad rei familiaris sollicitudo permisit in scribēdo tradere/ q̄
 traderem ocio ignauro. Verum cum non semp maioribus in rebus studia nostra
 versari possunt/ laudanda quoq; aut certē non repudianda sunt humilia exerci
 tia: pferim non omnino salis vacua: & remissius quoddā orationis genus. In quo
 quidem nuper nos operam posuimus: quum essemus in patria procul a curia ne
 gocijs publicis vacui. Ne enim tempus omnino per inertiam consumeret: mandas
 ui litteris sermonē superiori anno inter doctissimos viros habitum: qui tres cōtinet
 disputatiunculas haud sane graues/ sed quę ad legendū mediocres homines possi
 sint allidere. Harum prima est. Vter alteri gratias debeat pro cōiuiuiū impetoris ne
 qui vocatus est ad conuiuuiū: an qui vocarit. Secunda: Quę sit res ad doctrinam
 pstantior/ generiq; humano utilior: iuris ne ciuilis: an medicinę. Tertia: Latina
 ne lingua prius Romani vulgo ab ipa infantia uterent: an alia quidē esset doctio
 rum virorum/ alia plebis oratio: quę a nobis potius ad excitandū aliorū ingenia
 paucis conscripta sunt/ q̄ ad certam sententiā proferendā. Te autē pstantissime
 pater/ qui es doctissimus: quicq; humanitatis atq; eloquentię studijs plurimū ope
 ris curę impendis: hic meus libellus elegit cuius in familiam ascribatur. Et q̄
 maiora quędam ac politiora essent ad te deferenda: ita men hoc munusculum tibi
 ultro oblatum neq; aspernandum videtur. cum pferim ab amico tibi dedisse
 mo proficiscatur. Leges igitur hunc leuandi animi/ non discendi causa: cum ea cō
 tineat quę potius oblectare mentem queant/ q̄ reddere doctiorem.

Triū conui
 uialiū histo
 riarū argu
 menta.

POGGII FLORENTINI ORATORIS CLARISSIMI

Historiæ primæ disceptatio: Vter alteri gratias debeat pro con-
uitio impensio: an qui vocatur: an qui vocat.

Vo primū anno Nycholaus pōsifex quintus pestis
causa Fabrianū Piceni oppidū secessit: cum me ad
tetrā nouam natalē priam cum familia cōtulisset:
venit eo postmodū rogatus a me/ qui Florentiā ob
negocia publica adibat/ Carolus Aretinus vir omī
laude & doctrina pstantissimus. Is em̄ / pluresq; alij
inter quos erant viri doctissimi Benedictus Aretis
nus iunior consultus: ac Nycholaus Fulginus insignis
philosophia atq; arte medicus: Aretij petierant pes-
tis vitandę causa. Contigit autē ut eodem die & Ny-
cholaus ex Aretio ad curandū egrum quendā acer-
situs/ & Bndictus sc̄ in priam iturus simul me con-
uenirēt. Magna me animi voluptas cepit: quum vi-

derem tres amantissimos viros/ mihiq; singulari beniuolentia cōiunctos forte in
idem loci diuertisse. Qui omnes quum hortatu meo in hortulo mecum cenassent:
post varios in ea sermones habitos/ remota mensa: quum tempus abeundi vide-
retur. Age ut moris est Carole/ Bndictus inquit/ huic hospiti nostro gratias: qui
ita hilare atq; humaniter nos excepit. Scis em̄ hoies agere consueuisse post cibum
gratias his qui ad cibum vocarint. Si cui vero sunt agendę: hic est profecto (me
intuens) cuius opera non solū epulis/ sed etiam vario suauiq; sermone cęna iocū
da fuit. neq; id tibi difficile: cū paucis v̄bis his cōtentus existat: & tū dicendi co-
pia excellas. Geram Bndictę morem Carolus ait: quis a multis aliter seruatum
sciam: quod nunc; tamē probaui. Videtur em̄ consuetudo hæc mihi inter doctos
viros non ridenda solum/ sed etiam repudianda: quū potius cōiuij magister gra-
tias conuuijs debeat qui venerint/ q̄ illi ei qui ad epulū vocarit. Maior hominū ps
vel omnes ferme cōiuijs pparant: aut ad fruendam illorū quorū ope indigent grati-
am: aut a dalliciendū eos quos sibi sperant p̄ futuros. Vel ad honorem sibi ex cō-
uiuuiū dignitate adijciendū. aut ad rumorem & famam vulgi comparandā: ut
liberales splendidiq; existiment. Horū quemuis non magis gratias debere arbi-
tror conuuij auctori/ q̄ ubi cines aut citharistas: vel cantores ad epulū adhibi-
tos voluptatis causa: qui nedū gratias pro cibis impensis nō agūt: sed premiū insup
suaris exposcunt. Quū quis ergo non alterius/ sed sui gratia ad conuuiū homi-
nes vocet: quæ illi gratia est habēda: Ego nobis gratias ab hoc agendas censeo/
quum locus ac p̄sentia reddatur multo q̄ ante nobilior. An tu parum hono-
ris huic nostro hospiti accedere arbitraris: quum virorū talium cętu/ domus hæc
multo illustrior atq; ornatior reddat q̄ ceteris quibusue auri/ argenti/ velis stra-
gile ornamentis. Mihi erē dite velim: multum decoris hic existimet nos in domū
suarū intulisse. quum nouerit virtutis ornamenta omnibus esse splendidiōra. Nam
cum iuuuū domus sterni soleant: ornari ea petibus atq; arleis insup argento ple-
nissidq; ad decorem & amplitudinē p̄cipite spectare videat: quantū ornamentū
affert hoies sapientia & vtute p̄diti sunt existimandi/ quorum splendor & dignitas
tū omnes vestes aurumq; exuperat. Mea quidē sententia: tanto dicēda est orna-
tior & pulchrior domus a viris bonarū artium studijs & vtute pstantibus culta/
quanto res animata anima carentē excedit: vera res fictę/ et viuens pstat mortuę.
Hæc quū ad conuuiū adhibentur hi quorū cōspectum hospes/ tum locus or-
natus: quibus insit probitas/ dignitas/ fides: quī non fortunis/ sed virtute resplē-

Bndictus

Carolus

- deant: isti iudico gratias q̄ rogati conuiuium celebrant debent. Eadem summe laudo Democritū stoicum philosophū. quē Seneca dicere solitum scribit neq̄ se ad alicuius epulum nisi ei gratie haberent fuisse accessurū. Nimis magnus profecto ornatus est magnoq̄ precio redimendus: vir aspici & laudari dignus: qui quācumq̄ ingredit̄ domum honestiorem efficit atq̄ illustriorem. Si pictor autem vasis ornat figuris premiū aufert: quanto maius pctum vel saltē gratiam meret vir excellens virtute/ qui domum ornat omī pictura p̄stantior. Quare beneficii loco estimare debet/ si e ad conuiuiū rogatus: dūmodo hi sunt qui cum laude vixerint: neq̄ fartendi ventrem/ sed orandi hospitis gratia proficiunt. Tum Nycholaius: peroptime inquit Carolus hunc sermonē exorsus colloquendi nobis materiam prēbuit. Rectius quēdam mihi videt huiusmodi colloquutionibus quicq̄ diei super impertiri: q̄ ludō vel ioco aliquo/ aut aliorum cantu & vobis traduci. Plus em̄ aures meas pmulcent docti alicuius & eloquētis verba/ q̄ quouis artis musicę instrumenta. Hac em̄ in vulgus & insulsam plebem sunt aptissima. qui quā ipsi loquuntur de vilissimis rebus soleant: ut qui ventū & inscitie sunt dediti: appetunt canentes & aliorum voces qui pro se loquantur. At Xenophon in suo economico/ recte Socratem facit loquētē: minime opus esse psalterio canente & cithara: ubi hi sunt conuiuij qui diserte loqui sciunt/ & erudito sermone conuiuiū trahere. Nam doctorum voces ludis omnibus/ sonis/ canticis sunt potiores. neq̄ vero qui secum aut cū alijs scite loqui poterit/ histrionū aut cantorū artem ad oblectamenta tantum aut animi requirit. Verum ad ea que modo dixisti paucis respondebo. Mihi Carole secus est atq̄ tua opinio videtur. Nam si cōiuuandi ratio aliquid in se continet honesti: aut si v̄tutis initio aliquo progredit̄: aut cōmendatione quāpiam digna est: certe id qualecumq̄ est penes cōiuuij auctorem residet. Non loquor de illis quos putas in cibis dandis scenus aliquid querere. Om̄s em̄ bonas artes ad malam usum deducere pueritas abutentū potest. Sed de illis qui conuiuia qua grā sunt instituta celebrant/ hoc est amicitie & beniuolentie causa: ut cū his vitam quoque nobis existunt usū/ necessitudine/ familiaritate coniuncti. Id amoris indicium est & charitatis ab eo qui alios conuocat profectū. quo palam est: ubi initium rei et cōmendationem & laudem meritorū incipimus. ubi & gratie plurimum inesse: eiq̄ grās votuti principio agendas. Vocati vero cum se honore affici estimariq̄ inter cōiuuantes accersiti videant: proculdubio illis grām debent qui se orandi causam prēbent. Qd̄ vel ex hac re citius licet p̄spicere: q̄ egre ferimus pene om̄es/ cum intellegimus nos in amicorū cōiuuijs p̄missos. existimamus id em̄ vel contēptu nostrū/ vel negligentia contigisse: aut q̄ indigni iudicemur qui epulantiū numero addecoreremur: qd̄ nobis dedecori fore putamus. Sicut ergo turpe ducimus nō adhiberi ad epulū aliorū: ita honestū videt accersiri. Ob eamq̄ rem prę nobis ferimus/ q̄ illo honore auctos grās debere cōiuuij magro. Ridiculū quippe foret: si p̄teritū penam quā nobis cibandis p̄buit/ p̄ter labores & molestias q̄s in apparando conuiuij suscepit: quā tota domus sit in eo ornando sepius occupata: etiam illi in quibus sumptū fecit pro suis rebus ut ita dicam assumptis/ grās agere teneat. Scitis p̄terea nos illi teneri/ qui in nos aliquid beneficiū contulit: cui non solū grās agere/ sed et ferre etiā decet: ne ingrati videamur. At qui beneficii loco habendū est: ab amicis/ hostibus/ beniuolis/ domesticis vocari ad conuiuiū: in quo semp̄ viri celebres/ primarij electi interesse consueuerūt: quia ex re nos diligere coliq̄ atq̄ honore dignos esse arbitramur. Neq̄ vero om̄es ut sentis Carole/ scenerandi causa conuiuant. Sunt plures qui humanitatis officio/ charitate/ beniuolētia ducti: quo fortunatę partem in usus liberales distribuunt/ soleant cōiuuia inire. una esse cū viris egregijs volūt: ut doctores atq̄ eloquentiū cōsuetudine oblectent: v̄ba ac disputationes aufcultent: idq̄ esse officium boni hoīs ducant. Quid q̄ eiusmōdi cōiuuia maximū vident esse

fomentū amicitie ac mutue benivolentie cōservande qd' frequēs p̄stat usus & cō
suetudo. Vna em esse colloq; abū capere varijs de rebus disserere iocari: cū serio loq;
qui amicitie vinculū p̄cipuū arbitrant. Tū igit' cōiuij auctorib; ut impelas omib;
tam: ex hac humanitate/ex hac benivolentia significatione/ex hac tanta utilitate
grās esse agendas negabis, mihi qd' ingrati dūiq; signū videret. Si em cū iure de
beo/mihi dicerē debere. Sed cōtra hoc iudicas, hoc secus se habet. Ip̄a nos (quae
plurimū pōt) impellit natura: ut cōiuiū paremus sepius eisdē a qbus id cēperi
mus ad grām referendā. Anglici sunt paulo q̄ tu hac in re humaniores. Nam eti
am post decimū die q̄ quoties in eū qui se pauit inciderint/grās pro suscepto pran
dio agunt: ne in membris honoris impensi videant. Id quoq; mecū sentire arbitror
fuiam Aristotelis tibi notā: qua honorē inq̄t esse honorantis. Apud illū igit' penes
quē honor remanet/nec esse est & grām residere. Ergo cōiuij magro grā mihi vi
detur habenda. Tum Carolus. Si sola inq̄t gratiarū actio satis esset ad persoluē
dum huius bñficii munus: non grauiter gratiarer hac satisfactione sepius uti: si ad
amicorū epulas q̄ sepiissime vocarer. Verū persto in sententia: & hunc hospite nos
strum nobis grās debere arbitror: cui summus honor accessit ex hac cena. Sed ut
paucis meā fūiam absolua: tantū interesse puto inter cōiuij auctore / & eos q̄ ros
gantur: quantū inter illū qui rem cepit / & eū qui p̄fecit. hoc est quantū inter finem:
& ea quae ad finē spectant interest. Magister cōiuiū instruit ac ordinat: cōiuiuae
perfectū reddat. Nullū em esset cōiuiū/nisi accederēt rogati q̄ rem ab alio captā
perficit. Grā igitur eis habende sunt quorū opa cōsummatū est: tanq̄ fini potius
q̄ illi qui cōiuiū inchoant. Verū tamen nescio ait: an Benedictus (qui assentiu
re omni omnia cōtineri) aliquid de hac disputatione in suis cōmentarijs insertū legit.
Nō est hic opus Benedictus ait/ aliq̄ legū auctoritate: sed discreta prudētia alicui
ius viri partitione. Ego em ita decemo. Si q̄s me dignitate/honore/opibus/nobis
sitate/forma/ḡsta/doctrina/virtute superior atq; p̄stantior ad cōiuiū rogitet: grās ei
& me debere p̄stet: qui me sua mēsa ac excellētia viros: put ibi esse cōsueuerūt
societate dignū censuit. Idq; oim cōsensu videor posse dicere. Accedit em mihi nō
parū honoris cū accersor ad cōiuiū eius qui sit multo q̄ ego dignior & honoras
tior. Stultū quippe videt' si dñm quēq; Nucem/cārdinalē/principem ciuitatis: aut
quēvis alterz in altiori fastigio dignitatis collocatū: q̄ me ad eius mēsam venire di
gnatus est: etiā grās q̄ accesserim mihi debere arbitrarer. Sin v̄o inferior fuerit q̄
digniorē aut ampliōrē virū vocarit: cū non summū honorē ex illius accessu conse
quatur: utq; domui satis afferat decoris ei qui ad se omandū a dierit: grās debere as
seuerabo. Solent em hmōi hoies prandia & cenas p̄bere nobilioribus ad cōtrahē
dum fauorē & benivolentiā cōparandā. Quos si dixeris fenoris spe eā subire im
pensam: assentiar tibi cum merces aliq̄ illorū existat finis. Nos aut ne qd' debuit cō
trahamus/hereamus Caroli sententia: nobis pro epulo grās habendas, & habeo
in quā agoq; pro hac vestra humanitate. idq; duco beneficii loco, quo tamen nol
lem uti sepius: ne vobis nimium deberem.

Cōiuiua fo
mentū ami
citiā.

Aristoteles

Carolus

Benedictus

Disceptati
onis prime
solutio.

Handwritten marginal note in Latin script.

SECUNDA CONVIVALIS DISCEPTATIO.

Vtra artium: medicine/an iuris ciuiliis p̄stet.

D hac cum subtriderent omes: iamq; v̄borum finis esse credere.

Tū ego cupiēs in duos varie p̄fessionis viros: & utriq; alteratio
nibus sepius (uti solent) disceptationis materiā injicere. Addubis
taui in quā multoties (Nicholau & Benedictū intues) utra p̄stan
tior esset ac nobilior/generiq; humano utilior & maioris estimā
da: Ars ne medicine/an iuris ciuiliis facultas. Video em multa in
utraq; p̄tem assenti posse que ingerat q̄renubus dubitationem. Scripsi olim pauca

Poggius

his duas orationes ieiunas quidem in laudem utriusque doctrinae incertus sane cui esset palma tribuenda. utraque perutilis est nobis: utraque nobis necessaria. Nam morbos depellere & valitudinem tueri abque medicorum ope haud facile est. Leges ad degendam civilem vitam utilissimae existunt. Tamen si altera carendum est: populum proferrem medicinam: tantumque utilioris mortalium vitae: cum sit velut instrumentum bonae valitudinis in hoc corporis domicilio conseruandae. In legibus quoque versari maximum vitae praesidium civis sine quibus neque coetus hominum institui: neque civitates conseruari queunt. Quid esset enim vita hominum sine legibus: quibus boni hortarentur ad virtutem: mali a vitij conseruatione renentur. Siluestris sane confusio & brutis animalibus similis. Verum cum ambe nos res ad salutem conseruant: de praesentia illarum quae primus. quae indagatio videtur ad modum subobscura. Sed hoc vobis quibus ingenia sunt acutissima decidendum relinquo. Cupiens abs te Nycholaus

Nycholaus

laus

Medicinae dignitas / antiquitas / & utilitas.

Medicinae repertores.

Podalirius. Machaon. Orus Hippocrates.

lae primum quod sit tuae opinionis scire. Tum ille qui & philosophus est pacatus / & argutus in disputando: obsecravit Poggi colloquendi gratia voluitque tuae et admodum libere. In huiusmodi castris labor haud sane cum periculo: cum nulla sit difficultas paucis nra causa famulandi. Nullum enim dubium esse potest: quod nra doctrina magno intervallo iura civilitatis antecedit. Nam siue in eis ingras vetustate nra est multo antiquior. siue auctores inuestigat: priores nostri maioremque apud omnes gentes auctoritatis & gloriae extiterunt: seu potius utilitatis. nulla hac nostra humano generi melior: nulla salubrior reperies. Si vero huius dignitatem praesentis illi praesentis doctorissimi viri ac prudentissimi tanta fama ac commendatione hominum extiterunt: ut ob eorum artem publicamque utilitatem propter ingentem & singularem ubique diffusam erga genus humanum meritam: in deos a gentibus sint relati. Illis namque primum cum Mercurius medicinae artis repositores phibent: qui ob eam rem relati sunt in deos. Mercurius etiam inter planetas annumeratus Aesculapius eius filius honores immortalium medicum exercitio adeptus est: tanta apud praesentis gloria ac nominis fama: ut coram loue a diis sit inferis accusatus: quod eorum impendit diminueret: propterea quod defunctorum animas ad supras medicum arte traduceret. ex quo ab loue fulmine ictus est. Podalirius deinde ac Machaon Aesculapio geniti / ob artis medicinae sollertiam / cum alijs heroibus e Creta ad bellum Troianum vocati sunt. Orus insuper Isidis filius Aegypti rex: medicinae artem matrem edoctus: plurimum arti contulit ad iumentum ad hominum salutem. Hos secutus Hippocrates Cocus: qui Democriti aetate viguit: omnem ferme in eo exercitio palmam tulit. Viri vero (bene dictum intus) neque ad hos dignitatis gradus / ad hanc auctoritatem & gloriam ascenderunt. Multoque post fuere quae medicum cina: qui cum spiritibus hominum cepit / ad inuicta atque exulta viguit: omnibus utilis: ab omnibus communitate probata. Neque enim est in nostra scia quae quae merito reprehendat: aut non singulis illam praesentem se fateamur. cum videamus illius artis peritos ad bella adhiberi: apud reges in praesentio haberi: tantumque rem mortalibus necessariam. At veteres leges (ut pauca de multis referam) in pluribus videntur (de praesentis loquor) ab omni ratione alienae. Quis namque iure laudant latrocinia diuinitatis / quo populus exercitior armis fieret. Licet legem Lacedaemonis praesentis amissam. Apud Aegyptios lege furari fas erat: ita tamen ut sua noxia fures ad praesentis defentes. Quid de ea lege dices: quae Romani deceptorum corpus in frustra diuini creatorum iubebant. Multa erant in praesentis legibus improbanda: quae plurimorum scelera contra fas aequumque committere. Nra vero ars ducem habet rationem: hoc est ipsam naturam / in qua iura iectis fundamenta. Leges pro voluntate maiorum condita. Maior profecto pars hominum illis caret: suo more viuunt. Regna ac populi aut obtinantes imperantium arbitrio aut sua consuetudine / aut usum a maioribus tradita contenti. Nostra facultas eadem ubique est: nec variat tempe. Iura vero incerta habent sedem a deo inuicem diuersa / ut inimicitias intra se agere videantur. Quae libet civitas sibi ius condidit. A deo quae iam ius civile nostrum abdicauerunt / ut paucissimos comprehendat. In quendam nescio quem angustum angulum ac locum paruum circumscripserunt. Nam quota mortalium pars istis veteris legibus tenentur. Quare Asiam uniuersam / Aethiopicam / & maiorem Europae partem. Nunquam per partem

cūlas puñcias vestrarū legū mentio ulla aut sermo habet: Itali tñ neq; hi omnes
 huic vno iuri civili obtinent. Nam Hispani/Galli/Anglici/Theutonēs/Germanicē
 tereq; q̄ ad septentrionē spectant nationes/sibi leges q̄bus pareant cōstituerūt. vñ
 iuris umbeculā quandā nōnulli norūt:mirū apud ceteros eius silentium est. Nihil
 apd' illos vestrē litigiorū formulē proficiūt. Carent vestrō pagocinio / equitate ac
 prudentia. Nō legū vestrarū anfractibus lites suas decidunt: nullis controuersijs
 longiorib; implicant. vel ob hoc fortunati: q̄ absq; impendio & aduocatorū stre-
 pitu viuūt/ vestrā molestia vacui. Itaq; pauci in locis noti/ aut utiles estis. At om̄i
 bus in terris/ puñcijs/natōibus/uniuerso terrarū orbe medicina utilis atq; in pres-
 cio est: ubiq; medicorū opa accersit. Pontifices/Impatores/reges/principes/tyran-
 ni/ppsi/diuites/pauperes medicos aduocāt: quorū studio & cura rogant. Illos appe-
 tunt/honorāt/colum non tñ infirmi/ sed etiam sani ad corpis & vitę tutelam. His
 publice datur pecunia. His alimenta subministrant. Nam q̄s illorū doctores/ aut
 iudicis ut aiūt usū & cōsuetudinē legū causa delectat: Num q̄s domū frequentat:
 Sūma est vestrę facultatis obliuio. Pauci ex eis utint alios excellāt honoris grā do-
 ctiores sūt. Ita persepe indocti: ut nil sit eorū doctrina ac vocib; infullius: qui si qd'
 vbum infultus (qui undiq; redundāt) ptulerint: neri deāt/ id esse ex lege aiunt:
 ut eorū verba pro respōso Apollinis habeant. Sed illorū reijciē opera. prudētia em̄
 & usus rerū magis/ apud eos iudicat ex equo & bono absq; vestrīs cōmentarijs: q̄
 potius obscuritate legentib; q̄ lumē p̄stant. Quib; ex rebus plane intelligis: me-
 dicinę sciētia multo s̄cultatē legū anteiri. Qd' in alia rōne cōducā. Quāto natura
 li philosophię moralis cedit: tanto leges medicinę cōcedant necesse est. Opus n̄m
 naturali continet phia. Si q̄dem nullus recte dicit medicus: cui non ois cognita &
 p̄specta phia fuerit/ & oim̄ liberaliū artū disciplina. quę res p̄difficilis est/ & singu-
 lare ingenium requirit. Legū vestrarū/ ad q̄s dīscēdas solę leges requirunt/ alię aliarū
 auxilio innixę/ sed ē esse dicitis eā quę de morib; est phia. q̄ doctrina in p̄mptu ha-
 betur: & tempibus ut vult Aristoteles mutat. Non em̄ iudem sunt mores semp: &
 q̄ utilia aliq̄ putant/ tpe fiunt p̄sepe cōtraria. Ita & leges vident. Varię em̄ sunt/
 vel potius diuersę. cū ciuitates fere singulę suū ius (qd' appellant ciuile) sibi con-
 stituant. Non erat idē ius olim Lacedemonijs: Atheniensib;: Thebanis: quibus libe-
 bet in urbibus suis diuersis. Nec eodem tēpe fuerūt legū cōditores. Romani ves-
 tere etiā post. xij. tabulas suo iure utebant. Ethruscis/Picentib;/ Vmbris/Samnīs
 tibus/Capanis sua cuiq; genti iura erant. Iure cōsiliū in urbe solū docti habebant:
 extra urbē indocti. At medicinę ars firmiore in se de residet: ut q̄ ab ip̄a phia: hoc est
 ab ip̄a natura quę semp est eadē mouet: neq; morib; aut cuiusq; arbitrio tollit v̄p
 mutat: neq; regit in tētamine hoim: aut p̄p̄orū p̄scripto/ & plebis assensu. quorū
 est eas leges & iura indicare quę sibi censēt profutura: ut quantū res firma/ immo-
 bilis/ solida sit robustior leui atq; instabilis/ & q̄ nutu hoim regat: tanto n̄ra doctrina
 vestrīs iumb; excellentior videat. Adde q̄ statim repta medendi arte et medici ex-
 titerūt vestrōz doctorū multis post s̄culis ut rei inutilis usus inuētus est/ ad serē-
 das nutriēdasq; lites introductus. Quā cū ridens dixisset: explorandū inq̄t Benedi-
 ctus/ tuę sententię grā sum locutus. te nunc respōdentē expecto: quē scio iam dudū
 qd' ad hęc sis dicturus p̄meditatū. Tum ille. Non ea dixisti ait/ ad q̄ confutanda
 maioris sit ingenio opus. Ip̄a ratio facile inania esse illa cōuincet: maiestātēq; legū
 aduersus hęc tuā medicinę factantiā defendet. Verū mihi videris Nycholae id qd'
 oli Ciceroni in orōe ut opinor pro Plautio est obiectū/ te artē facere ex cloaca. Ita
 ei istā tuā clientulā magnificis: ut nil sup̄ tuo iudicio estitari q̄at. Posuisti eā tāq; in
 throno quodā: cui leges velut ancille lōgo cedāt inuallo. Nimis qdē supbe vras
 extollere vires/ n̄ras deprimere conaris. Sed esset q̄b; hac v̄borū pōpa paulū cō-
 edat. Mihiq; vident iura/ legesq; v̄ram disciplinā supare tū tempē: tū auctatē: tū di-

In iuristas

Aristoteles

Benedictus

Vergilius gnitate/quantū lenta solēt inter v̄gulta cupīssī. Qm̄ vero pugnas vetusta teat̄ in
uentorū auctate: ostendā nos utraq; iure vobis minime cōcedere se daut pares et
Legū primi se/aut supiores. Phoroneus Inachi filiū sexcētis ferme ante bellū Troianū annis
cōditores, Argis impans primus inter grēcos: a q̄bus bene viuēdi disciplina oīs profecta est:
leges & iudicia cōstituit. Iis deinde in aegypto prima leges tulit. Vñ a grēcis est le
gēra appellata, tum Minos paulo añ Troiā captā paulo leges dedit Crete sibus: ex quo
apud inferos illū poetē iura reddere sinxerūt. Licurgus postmodū iura imposuit
Lacedemonib; Draco deinceps legū dator fuit apud Athenienses Anco Martio
Romanis impante. Hos atheniensis Solon est secutus: qui antiq; Draconis legē
bus q̄ ad segriciē p̄nebant antiq; ius ipe noua iura constituit. Itaq; utraq; res eorū
dem ferme tpe ortū cepit. Mercurius em̄ Iſidis fuit ætate: Phōroneus supior. Quā
pp̄ leges sunt p̄ferendē tū tpe: tū utilitate. q̄ tanta censet: ut absq; illarū tutela ius
suū cuiq; tribuetū cōseruari societates hoīm (q̄s iure societates citates noīarent) cō
utiū minime potuissent. Quid est em̄ ciuitas nisi multitudo hoīm iure utentū in
unū locū cōgregata. Nam qd̄ legibus cautū est: iure id fieri dicimus. Itaq; quanto
prius urbes q̄ medicinē ars repta cōditē fuerūt: tanto leges v̄t p̄stant arti cōditōre
vetustate: quarū cōsilio atq; ope fulter es publice in immēsiū cretere. Iusticia. nare
rum publicarū est fundamentū: cuius ministre dicunt leges. At vero absq; medicos
rum q̄a multis vixit sæculis humanū genus: & nescio an salutaris ac salubrius
q̄ postea adhibita medicorū cura. Necessitas insup̄ priores hōīes coegit ut leges
cōstituerent: quo tutior esset eorū vita: qui minus virib; valēt. Cū em̄ vis rationis
inimica soluta legib; vagaret: tantūq; quisq; possideret quantū sibi v̄dicare corpis
robore potuisset: ex quo rapine/spolia/cedes emergebant: necesse fuit ad legum
p̄sidia cōfugere: q̄ ab iniuria hoīes arceret: & q̄libet qd̄ suū est tutaret. At medici
nerapiendē nulla fuit necessitas: sed curiositas q̄dam sup̄uacua: victus parcitate
Xenophō labore/exercitio/abstinētia sanitas q̄rebat. Vides apud Xenophontē Persarū vi
ctum non indigere medicis. quū in eiusmōdi vitā rarissime subeāt morbi aut aduer
Cyrus. sa valitudo. q̄ si qñ obuenerat inedia curabat. Quis. n. a Cyro in exercitu medici
adhibebant. tū utilius esse ait curare ne in egritudine incidat: qd̄ abstinēdo exercē
doq; corpora cōsequant. q̄ post malā valitudinē ad medicos cōfugere. Nam qd̄
a natura p̄fecta medendi artem asseruisti: & leges quoq; ab ip̄a natura/hoc est ab
Lex quid, ip̄o sup̄mo Deo inītiū ducūt. Lex. n. recta rō est: ut Ciceroni placet: a mēte diuina
manās: q̄ recta sua deat/ phibeatq; cōtraria. Fons ergo & origo iuris ab ip̄a ontē na
tura: q̄ duce honesta petimus: turpitudine abhorremus. Ab ea p̄scribunt nobis q̄
leges mādant. Furta. n. rapinas/ adulteria/cedes etiā ab ip̄is q̄bus nulla est scripta
Plato dignitas/tū utilitas/tū nccitas tāta est apud oēs habitata: ut Plato nobilissimus phīs
Cicero, decē libris/Cicero noster trib; leges a se cōstituitis ciuitatib; dederint: ut hæc facti
tas non leuis aut cōtemnenda res (sicut putas) sed grauis/cōstans/digna/ sum
mis phōib; ingenijs videat. Q; vero Mercuriū & Aesculapiū vestrę artis auctores
inter deos relatos affirmas: tu me ad fabulas & poetarū signenta reuocas. Quid
m̄hi prisci illius tempis stulticiā narras: q̄ tanta fuit: ut nō solū hōīes / sed mōstra
nephanda pro dijs colerent. Quare ista tua deorū mētio vana est/ nulliusq; pon
deris estimanda. Vt autē non abnuā: medicinē artē / q̄ tū ab ip̄a xp̄ientia doctrinā
traxit: a naturali phia suas trahere radices: leges a morali. Et naturalis quoq; nōm
est fundamentū: ab ip̄a natura leges ortū ducunt. In eo em̄ quod recta ratio que
est ip̄e deus imperat/leges sua fecerūt fundamenta: a deo firma/ ut nulla vi quā
sari possint. In his cū salus hōīm sita videat: tū omnib; in rebus vestrę artis p̄stant
tum tēpe/ auctoritate/ utilitate nobis longo intervallo cedatis necesse est. Tū
Nycholaus Nycholaus in nos cōuersus: Hic noster inq; tuā/ ut mos est illorū qui iniquā utebat.

suscipiunt vobis causam defendit: & leges iuraque eorum civilia tanquam in arce Minerve
 sibi vitis est collocasse. In civis profecto quanti ea a philosophis & doctis viris est
 mentis: quantum auctoritatis apud eos habeat responsa quaedam ut appellat prudenti-
 um: scita plebis: & ignobilis decreta vulgi: senatus consulta: edicta prore pro re
 condita: vix suis conditoribus satis nota. In quibus solis vestra doctrina versat. Nam
 leges illas quae dicis ab ipsa natura proficisci non attingitis: neque illis illud vestrum studium ad-
 hibet. Quippe quae nullum vobis quantum afferat: neque vestris responsis inimicari / aut
 in vestram sententiam inflecti queant. Eas vos leges familiares habeis: non quae natu-
 ra: sed in iudicio hominum factae sunt: quae loco & tempore commutantur: non quae a vero nequeant
 deflecti. In his opera vestra consumit quae dubia sunt: quae ad varias sententias trahi pos-
 sunt: in quibus exponendis vestri illi praecellentes consultores sua ingenia frustra consumpserunt.
 Cum enim iura vestra civilia varia sunt: ut quae a diversis viris: diversis certe temporibus sunt con-
 ditae: ingenti manu labore vestri commentatores conati sunt ita illam interpretari: ut
 neque dissentire: & idem sensisse viderentur: perinde ac si ea non hominum varia sententiarum
 verba: sed Phoebi quae falli non possunt oracula extitissent. Haec ab nescio quibus grae-
 culis postmodum in plures libros scissa: contracta atque dispersa sunt: Imperatorumque
 auctoritate firmata: ex eo tempore imperantis iussu leges istae roboratae ceperunt: cum sua vi-
 tanquam graues multis / res minimeque utiles omnibus iudicarent. At vos insolentia qua
 dam factuque nimium superbe elati: ac ignorantia patrumque vestra admirantium verba consi-
 sitanque: ex Apollinis sacratio fencem vos in manibus ferre existimatis: quibus si Ci-
 ceronis oratio qua L. Murenam defendit: nota foret: remitteretis paulum profecto de
 hac vestra legum nimis elata extimatione. Eadem sola illius auctoritas huic satis
 facit disceptationi. Verba eius referam vobis ut opinor nota / alijs non idem. Ait enim
 aduersus Seruum Sulpitium more vestro sitam facultate extollentem: Quonia mihi vi-
 deris inquit / istam scientiam iuris tanquam filiam osculari tuam: non patior te in tanto
 errore versari diutius: ut istud quid nescio quid tantopere didicisti / preclarum aliquid
 esse arbitreris. Primum dignitas in tam tenui scientia non potest esse. Res enim sunt
 parvae: prope in singulis litteris atque interpunctionibus verborum occupatae. Gra-
 tie quoque in ea nihil esse etiam ratione probat. Pauloque post ait: Sapiens extimari nemo
 potest in ea prudentia quae neque extra Romam usque: neque Romae rebus prolatis quae-
 valet. Peritus ideo nemo haberi potest: quia in eo quod sciunt omnes / nullo modo posse
 sunt inter se disceptare. Difficilis autem res ideo non putat: quod & paucis / & minime
 obscuris litteris continetur. Ad haec nullius insuper faciliorem cognitionem videri dicit.
 Hic te solis verbis intelligis causa decidisse: cum non dignitate / non gratiam / non sa-
 pientiam / non prudentiam / non in percipiendo difficultate in ea scientia esse confirmet.
 Et certe cum eius vim naturamque considero: perleuis quaedam facultas: & quae scientia
 nequeat dici. Nulla in vestris responsis est subtilitas. Nulla veri indagatio. Nulla so-
 lidior doctrina. Nulla perspicuitas: ad quae perdiscenda non ingenij acumen ali-
 quod requirit: sed scripturarum rerum memoria / & inextricabilis commentariorum lectio:
 quae sibi iuncte ita aliquando repugnat in suis sententijs: ut non responsa prudentium /
 sed somniantium voces esse videantur. Verum tamen ut leges & antiquas esse consistant:
 & ad agenda vitam utiles & necessarias (non enim omnes improbo) ius certe civile ve-
 strum quod discitis: in quo grauius in cuius lectione etatem consumitis: ut rem haud
 magnam adenda nostrae arti postpono. Nam & novum est: ut a Romanis receptum /
 & ab Imperatoribus approbatum: & nulla continet nisi eorum quibus illud ius est darum
 utilitate. Hoc illos solum complectitur qui Romano Imperio subsunt: si tamen id velint
 servare. Sed quae late nunc Romanum imperium patet. Scis universum fere orbem ab eo
 deservisse: suaque sibi quaeque natione adscivisse leges: quae libet insuper earum quae im-
 perio subsunt civitas: sua sibi iura instituit: quae vestris civilibus anteferunt: quae nulli
 iura quae velit eorum parere. In tam vana igitur re: tam diversis: tam communi: tam vulgare

Cicero

ta: prout v̄ro iuri accidit: qui honor/ q̄ dignitas/ q̄ extimatio inesse p̄ōt. Nam opa
 utilitatē afferat ignoro: necessariū esse non intelligo. cum pauci sint illius periti: pauci
 qui obtemperant: exceptis dūtaxat Italis/ apud quos istud vestrū cūtile ius/ tot cō-
 trouersias/ iungia & lites excitat: ut fatius fuisset eo carere. Sed fac illud ut vis utile
 ac necessariū/ nunquid tantū honoris aut dignitatis/ quanta est vestra opinio mereat?
 Iniquitas. Nunquid vestri iuris cōsulti & doctores egregij ut appellatis: ornandi/ extollendi/
 aut in precio habendi sunt. Nil utilius/ nil necessarius nobis ad tuendam vitā cor-
 porisq; tutelam: q̄ domus: q̄ cibus: q̄ vestis: ac reliqua in quibus consistit hominū
 virtus. Nemo tamen unq̄ Architectonicā/ aut coquinariā/ aut texturicū artes/ cre-
 teraq; nobis necessaria opificia laude aut extimatione digna iudicauit: quin potius
 us eiusmodi opifices nulla dignitate/ nulla auctoritate p̄diti: pro mercenarijs
 habent/ hoies rustici & viles, eodem pacto & doctores vestri/ quibus artem p̄se-
 teantur utilem/ ut vultis ac necessariā: procul tamē ab omni dignitate/ fastigio inter
 ignobiles rerum ministros videntur reijciendi. Non em̄ quibus inuoluta ac p̄plexita-
 tes tractent: inq; eis aetatem cōsumant/ dignitatē consequuntur. Finis quippe ut plu-
 rimum artifices nobilitata: ac perdiscenda iura luci cupiditas vos impellit/ ut illa in fo-
 rum & controuersias producatis. Quo fit ut sepius vestra opa ius ad iniuriā con-
 uertatur: ita ut nihil ferē a mercenarijs videant differre vestri illi legumut vultus
 ministri. si quidem mercedem secuti/ illam suorum studiorū finem/ suorum laborum p̄e-
 mia cōstituerunt. At vero nōnulli ita superbe de sua doctrina existimant: ita etiā
 te/ ambitioseq; incedūt: ita primos appetunt honores: ut nil sit eorum insolentia fa-
 stidiosius: ut per sepe detestari cogar stulticiā/ vulgi: quorum opinione tantam sit
 Plato vendicari auctoritatem. Multi inquit hanc scientiā sequuntur ut rem excellētē
 & p̄cipua laude dignam. At stultorum est infinita natio. ut Plato scribit. Amplectū-
 tur hęc vestra iura omēs ferme tanq̄ uberes auro effodiēdo campos. Prebent em̄
 primū ambigendi materiam: tum litigandi disceptandiq; copiam: ad quę fit multo-
 rum concursus. Vos vero ita mentes hominū dubitationibus varijs circūuolu-
 tis: ita umbram effunditis veritati: ut nil certi reliquum sit in quo vis cuiusq; possit
 herere. Hinc Cinius/ hinc Bartholus/ hinc Dinus/ hinc Baldus alijq; plures tanq̄
 Phœbi interpretes a vobis in aciem educunt. qui & ipsi ita quādoq; inuicē dilen-
 tiunt: ut diuersarū opinionū cōgeriem moliti esse/ non veritatē quęssisse videant.
 Cicero In quos aptissime cadūt Ciceronis v̄ba quę in eadem orōne posuit. Cum multa
 p̄clara legibus essent constituta: ea iuris cōsultorū ingenijs pleraq; corrupta esse ac
 deprauata. Quod certe vestris accidit cōsultoribus. Non em̄ iuris inquirendi/ aut
 inuestigandi veri/ sed litigandi/ altricandi v̄ritatis/ & iuris conciliandi formam tra-
 diderūt. In multos annos causas trahitis cum clientū stulticia/ & vana spe iudicis:
 tum veri ignorantia/ quę multorum mentes pessundat. Sed ut istos p̄ter eam in quā
 In iperitos irrisū cōsul. bus aliqd falsi dici fuisse: quid loquar de illis vestris Doctōribus/ in quibus nil p̄ter
 susceperit artium inscitiam stulticiamq; redundat: qui aliquando nesciunt latine lo-
 qui: qui ubi sit legum diuersarū ignorant: qui ad omne facinus parati/ manu sunt
 q̄ ingenio promptiores. Nouimus florentinū quendā ex vestris faleratis Doctō-
 ribus: q̄ se consulentibus respondere solitus erat: eam rem non legibus sibi/ sed
 gladio terminandā vidēri. Quid huic bipedali beluę facias: qui ex iure ad vim &
 iniuriā homines exatabat: Sed hunc excusabat inscitia summę stulticie cōm-
 cta. Sunt alij qui sibi sapidiores videntur/ ex his quos dā minime ignoramus: verū
 diles certo precio causas proderē aduersarijs. quorum sententię ad p̄dam spe-
 ctant. Pacis cum quidem lites: & qua volunt estimat: ut fiant sathanę ministri. Alie
 quis quem noui pactus est certam proferendę sententię mercedem: non curans
 proditoris nomen munerę gratia subire. Genus hoim pestiferū atq; abhorrendū
 ut fatius fuerit nobis hunc v̄m Doctōrū gradum non adinuentū: q̄ cū tanta p̄e-

nite resque esse vestris doctores non in urbes alliciendi sed ex hominum consortio
 exterminandi videantur. Quid loquar delis qui sua fidentes doctrina / in ea dem
 causa consulunt diversa: & quod iustum antea multis rationibus probat / postmo
 dum diversa ratione reprobant ut iniustum: semp legum quas varie interpretan
 tur auctoritate innixi. Adde cum duo iniuriam litigant: ac necessarium sit alterum iuris
 alterum iniusticie partes tueri: nequitia ac perfidia a duocatori fieri videmus: ut ius
 per sepe iniusticie succumbat, in quo & gloriatur: & palmam laudis se ferre arbi
 trantes: quum pro suo cliente vel iniure sit iudicatum. Ex quo eo maius poscunt preci
 um gratis videantur animam perdidisse. Res nephanda & impudenti latrocinio si
 milis. Sed nolo aduersus legum vestrarum ministros vel corruptos veditores potius
 esse nimum molestus. Ipsas leges / ipsa iura ciuilia / in quibus aetatem posuisti
 consideremus. E quidem non intelligo: cur ullo modo sit cum nostra scientia conse
 renda. Nulli enim dubium esse potest: quin ea doctrina atque ars sit prestabilior / quae
 circa esse hominis versatur: quam illa quae ad bene esse disponit. At nostra illa quae spe
 ctant ad conseruandum hominem tractat: vestra ut bene sit querit. hoc est ut iure vis
 uat absque alterius detrimento: & in his occupata est / non quae salutem corporis res
 piciant sed quae ad equitatem videantur pertinere, ut quanto substantia excellentis
 or sit his quae accidentia vocent: tanto nostra facultas vestram excellere existimes
 tur. Quae cum dixissetum Benedictus: hic suis calumnijs inquit / & legum di
 gnitatem atque amplitudinem detrahit: & earum ministros / id est Doctores infecta
 tur: superbe nimis profecto & perlonga / verborum rerum ambage. Sed tamen de
 lege posterius. Contemnere vero ac nihil pendere legum ministros / certe non
 est medicum quum sit abunde unde pari referre queat. Non est sane legum aut
 iuris ciuilis culpa / si qui fuerint ingenio hebeti ac tardo: aut si quis secus quam ratio per
 scribat illis abutatur. Non omnis terra frugifera est: & inter frumenta lolium vis
 demus oriri. Sed quid Nycholae de tuis artificibus sentiemus? Quid est notius
 multorum stulticia / qui plures interficiunt quam sanant: & miserorum periculo & dam
 no suae artis experimenta conficiunt? Nunquid illorum absurditas atque abusio ves
 tram artem disciplinamque condemnat? Nostra ut vis errata praestris leuia sunt:
 nostri insulsi. Illi quos narras clientum pecunijs & honorum damno erant: vestri dis
 scimine vite. Nos lutrum ferimus: vos ad perniciem corporis additis & honorum
 calamitates: & animam defuncto / & supstitibus nummos auferentes. Nos in paruis
 offendimus: vos in maximis. Siquidem reges / principes / domini vestra incuria pere
 unt. In nostris legatum quoque dnam / aut hereditas in damno venit: in vestris regno
 euersio. Cum hi artem profiteantur sapientis / qui ad subigendas glebas quam medendi exer
 citio sunt aptiores. Reticulum est videre homines inuisos / rusticanos / sine litteris /
 sine doctrina / sine sensu / sola impudentia confisos / medendi artem profiteri: quo
 rum vis stulticia hominum fidem praebens / illos egris adhibet: non ad leuandos
 morbos / sed augendos: ut utilius foret vitae nostrae eiusmodi homines non fuisse na
 tos: cum ad gentium perniciem orti esse viderentur. Nostra vero doctrina nullos ad
 mittit ad eius ministerium / aut ad aliorum patrocinium: nisi prius fuerint in legum scien
 tia comprobati: vos omnem hominem / secum omnem opificum & mercenarium turbam
 nitis in vestris castris versari: ut haud ab re fuerint quondam publico decreto me
 dici ex Vibe pulsus. Recte tamen accidit: ut in eo exercitio quod est ignobile / etiam ignaui
 & viles suam operam lucrui gratia ponerent. Quid est enim in illo gloria & admiratio ce
 lebre? Inspicitis egrotum / urinas / stercuris / sputa obliqua aliqui oculis / fronterugosa
 tanquam morbus ille grauis magna egeat cura. Pulsus deinde tangit: in quo naturae
 vires inspicitis. Tunc adhibito consilio / multas post contentiones ad phar maca: ut apper
 lant descenditis: in quibus estis praesepere a deo dissentientes / ita ab aegrotantis salute deijci: ut
 illa vestra doctrina quam stabilem / firmam / eandemque semp esse praedicatis: leuis / varia

Benedictus

In imperi
cos

In medicos
imperitos
facietis.

lubrica videat. Si vestra potio casu potius quam arte profuit: curam vestram in celum tollitis: si quid nocuit/culpa omnis in egrum transferri. Dicam ridendam rem / quare Angelo Episcopo quondam nostro Aretino ei qui fuit de vico solis contigit. gratia morbo vexabat: adhibiti medici consulebant: ut eorum uteret potionibus / cum alias vite periculum esset aditurus. Is natura illas abhorrens / cum negaret eas sumpturum: tandem precibus amicorum motus / ait pariturum se medicorum consilio. Illi furas ut moris est potiones diebus aliquot ad eum miserunt: quas omnes in peluim dierum / fas / subtus lectum suum collocauit. Idem & de medicina quam vocant. Mane medicum egrum visiterunt. Cuique eum ferme liberum a febre comperissent: idque suis tribuerent medelis: oburgaretque qui potionibus antea uti noluisse / quo bonam valitudinem restituisent. Ille vim ac virtutem earum mirabile esse dixit: que subtus lectum sitis / tibi sanitatem restituisent. Quid enim egissent inquit / si eas potuissem: imortalem me profecto reddidissent. Tum oem illam medicorum impetam effert / iustitiam quoniam scellum abijci. Plura sunt preter haec vestrorum artificum exempla ridicula: ne dicam stultorum portentosa. prout eius qui assumpta medendi arte / a sinu pedum tradidit pillulis repari fecit: & alterius qui egrorum quendam a scellum comedisse accusatus: pro ut non in facete ab hoc nostro in suis consabulationibus inserunt. Multa ridicula profertur possunt officium vestrorum prodigia: que satietatis gratia omitto. Sed ad legem deo defensione. Dixisti eas circa bene esse hominis occupatas: id eoque inferiori gradu videri sitas quam medicinae facultate. ut tibi concedam: nos curare ut hominis genus bene iuste / tempore / honeste viuat: & vos quoque cura eadem / sed alia ratione operam impenditis. non enim ut homo sit / studia vestra sunt: sed ut salubriter viuat & in valitudine profusa. Vos ut corpus bene se habeat: nos ut animus efficiat melior quaque virtus. quapropter quantum anima excellit corpus: tantum nostra exuperat artem vestram. Nam ad instituendum bonis moribus animam / leges daturae sunt: & ut a vitijs abstinere. Vestra facultas circumvoluit in corporum cura: nostra ut animus virtuti obtemperare appetat alienam: me cui vim afferat intenta est vestra ut firma ac valida sit corporis habitudo. Quare nullo pacto ambigendum videtur: quoniam maiori auctoritate dignitateque atque utilitate iura nostra censenda sunt quam vestra facultas: cum alterius opus animi tutelam / alterius corporis respiciat. Quamquam etiam circa hominis esse nostrum officium consistit: qui cum ex animo consistat & corpore: qui alterum curat / & alterius curam (quod absque anima homo esse definit) videtur suscipere. Quid enim esset homo / si absque iure & ratione viveret: Brutis animalibus profecto similis: ut non hominem / sed beluam curare qui solum curat corpus existimetur. Verum utrauis partem hominis leges curent / fateantur: necesse est eas esse necessarias: que homines ab agresti incultaque vita ac fera / ad vitam civilemque trauxerunt: ac civitatum condendam causam prebuere. Nam utilitas in eis tanta inest. ut his solis urbes effici possint / & hominum vita regi. Quibus ex rebus elucet decet: eam in illis dignitatem / maiestatemque contineri / qua nulla maior aliqua esse queat. An vero summi philosophi in illis describendis suum studium impertiri essent: nisi summam in ipsis gravitatem / precipuam dignitatem / immensam utilitatem / mortaliu operam dignam philosopho censuissent. Haec absunt omnia ab arte vestra: cum neque necessaria / neque utilis / neque aliquid auctoritate fulta iudicet. Nisi forsitan olim propter eximiam utilitatem ex urbe Roma legimus medicos edicto publico expulsos fuisse.

Nicholaus.

Hic Nicholaus: Licet verear inquit / ne longior sit nostra disputatio quam istos aures patiantur: tamen paucis huic nostro iuris consulti respondendum est: ne sibi videatur assentiri. Primum ne iudicet peritius: non oem legum genus impugno: sed vestrum ius civile in quo operam perditis assero nostra doctrina inferius: neque ei ullo modo conferendum. Tum vero ne videatur tibi cessisse: contra ac dixeram tua verborum iactantia contentus / affirmare a uisum: nullam in legibus neque utilitatem / neque dignitatem / neque necessitatem / neque auctoritatem inesse posse: que quamvis Ciceronis verbis a me superius pro-

bata sint: tamē ad hęc iterū cōprobanda alia aggrediemur via. Et primū quæ sit
 utilitas/aut necessitas inspiciamus. Scimus quæ necessaria aut utilia esse videant
 appeti/queriq; ab oibus impellente natura. ut cibum/ut vestem/ut habitacula: cę
 teraq; quę ob nostri tutelam nullo impulsore/nullo hortatore ipsi nostra spē na
 tura duce appetimus ac paramus. Qd legibus mime cōtingit. Cōstat em̄ eas inui
 tis ac repugnantibus hoibus introductas: ut qui se in seruitutem quandā redigi exi
 stimarent. A deo vero illas pp̄lis inuisas cōstat fuisse: ut primi earū latores semper
 ab aliquo numine illas se quo eas obiecto deorū metu suaderent poplis finerint
 ferens ab se illas Mercurij p̄cepto datas: tanq; magni boni cām futuras. Eodē mo
 do Minoem in Creta/apud Lacedemones Licurgū legimus fecisse: quorū alter lo
 uem/alter Apollinē suarū legum auctores tradidere. Qd & in plumbis cōtingit na
 tionibus. Nam Zoroastres Ariēneis simulato numine leges imposuit. Setis Za
 molxis Vestam deam p̄ferens leges dedit. Nōne Moyses noster leges suas ut ve
 rum erat Deo se accepisse ostendit: quas repugnantī plebi imponeret. Quis igno
 rat Numā pompiliū legum ab se Romanis datarū nymphę Aegerię auctoritatē/
 ac numine quo eas pp̄lo suaderet interposuisse. At istis figmentis minime fuisse
 opus: si eas sibi aut utiles/aut necessarias/aut suis reb; accommodatas hoies iudica
 uissent. Postmodū cōsuetudine & usu/vulgicę & plebis (quos tū respiciūt) cons
 sensu/robur & auctoritatē cepere. Sola plæbecula & inferiores urbis tenent legi
 bus vestris: quorū est de agrorū limitibus tuendis/arcenda aq; pluuia/ & rectorū stil
 licidij: & his similibus cōtrouersijs vām opam implorare. Eiusmōi hoies vestris
 iuribus sunt affecti. Potentiores & ciuitatū principes illarū vires transgrediunt.
 Non in merito Anatharsis leges cōparauerat araneas: telis: quę imbecilliora quęq;
 detinent/fragunt a valentioribus. Egdem nuncq; legi: nūq; vidi: nūq; audiuī ul
 lam rem publicam/ullos reges/ullos maiores principes vestris partuisse legibus:
 neq; eis datas esse. Quippe qui videamus res publicas per vim ad summū impe
 rum puenisse/ & regna non legibus/ sed viribus & manu quę sunt inimica legibus
 cōparata. Assyriorū/ Persarū/ Medorū/ Macedonū impia & regna nuncq; legibus cō
 stituta sūt. An nō potius armis & vi muldarū gentiū/urbūq; euerisione & calamis
 tate parata: Quid dicam de Romana republica. Nunqd non totius orbis spolijs
 ac vastitate/ cedeq; hoim̄ creuit: quæ omnia legibus prohibent. Quid Sabinarū ra
 ptus/ ut ab Urbis primordio ordiamur. An legibus factum dices. Quid vicino
 rum expugnatōem: Albe excidiū. quid deniq; orbis seruitutem. An id quoc; ves
 tre suaserūt leges. Atqui nihil est illis cōtrarius/ q; vis & iniuria. Mitto bella va
 rīs gentibus illata dominandi causa: urbium incendia: nobilissimarū prouinciarū
 vastitatem: spoliarapinas: caedes: maioremq; orbis ptem iniqua seruitute oppres
 sam. An æquitas/ iusticia/ iura/ leges vestra: hoc fieri suaserunt. Idem de Athenis
 enibus sentire licet: quorū imperiū longe lateq; diffusum est. Alexander Macedo
 cum Persas est armis aggressus: credo hortatrices habuit leges vestras: quibus si ho
 mines paruisset: nihil unq; armis egregiū gestum esset: ex quo ornamento sæcu
 lorum omnīū quod ex eorū imperijs ortum est caremus: ut fatius fuerit non obtē
 perasse legibus ullis/ q; eis paruisse. Non Athenienses/ nisi eorū ampliata re pub
 lica/ studijs s̄rarum domiciliū p̄buisset. Non phiā: non eloquentia: nō ceterę bo
 nę artes in lucem inuēte atq; exculte prodissent. Sūma semp̄ imperia litteris & do
 ctine a ditū prebuere. Non Romanorū gesta/ non ceterorū p̄clarissima legerent:
 sed s̄lerent litterę: muta esset eloquentia: cōticescerent bonę artes: omnis liberalis
 doctina obdormiuisset: p̄clara opera/ ingentia edificia cessassent omnia: si obsequē
 do vestris legibus suo quisq; cōtentus/ atatem in ocio absumpsisset. Omnia em̄ p̄
 clara & memorata digna ab iniuria atq; iniusticia/ contēptis sunt legibus profecta.

Minos
 Licurgus
 Zoroastres
 Setis
 Moyses
 Numa Pō
 pilius.

regna plus
 viq; legibus
 aucta.

Alexander
 macedo.

Doctrinæ
 & litterarū
 cōmēdatio

Ut vero descendamus ad nostra: quid hac ætate: nonne Lombardie duces / Veneti
 Florentini: multique preterea aliena appetendo rapiendoque creuerunt: quibus nulla lex
 imperat: neque eius regum precepto. Credo cum Florentinus populus aut Veneti alicui
 bellum inferunt: aduocant imperitiam / & eorum consilio indicant bella: an potius utilitas
 tate & augmento sue rei publice ducunt. Abige ergo hinc leges & iura tuamque sunt
 imperijs propagandis / querendis regnis / & rerum publicarum amplitudini impedimēto
 / solis priuatis & his popularibus ac pusillis hominibus conferunt: qui illas tute et
 aduersus potentiores indigent: & iurgijs ac litigijs tepus terunt. Homines graues /
 prudentes / modesti non egent legibus. Ipsemet sibi legem Latine viuendi in dicitur /
 natura & studio ad virtutem & bonos mores instituit. Potentes illas respuunt & con-
 culcant. imbecillius / mercenarijs / opificibus / q̄stuarijs / ignauis / & qui ceterum tenent sunt
 hominibus accommodatę: qui & ipsi magis vi & metu penes q̄ legibus regunt. Quare
 istam legum utilitatem ac necessitatem tibi remittunt hę: qui ceteris impant: aut est anti-
 mus impandi: quibus vis utilior q̄ ius fuit. earum presidia vobis qui cum illis queritum
 facitis & plebis ignauię relinquunt. Quae autē dignitate in eis auctoritateque continet
 censet: tanta inelle potest quanta est unius vel parui oppidi virtus. Sura quareque
 uita: iura ciuilia disponit: suum quodque oppidum priuatum ius sibi condit. Florentini
 priuatis institutis magis q̄ publicis: hoc est Romanis legibus vtunt. Multa enim
 condentium ætate conferebant: quae nunc tempe & conditione urbium sunt imitata.
 Itaque in singulis urbibus leges in suam rem accommodatas esse derent necessitas impet-
 lit: quae iuri Romano anteferunt. Vestra enim litigia / libelli datio / exceptio / respo-
 sio / citationes / testium productiones / appellatio / & sexcenta alia iuris ut aiunt a vo-
 bis reperta impedimēta / ut molestia & impensarum onus ac fastidia omittam. odio
 sunt ciuitati: adeo ut omnes ferme ciuium contumelias a suis cuiusque exercitij iudicij
 rejecta vestra vobisitate decident. Facrem publicam florentinam ampliori impio esse
 & has priuatas leges Romanorum more cogi in volumina abrogatisque ceteris / ius
 solis statuat se suosque subditos teneri: profecto florentine leges maiori q̄ vestre
 & auctoritate erunt & dignitate. Quanti enim existimabunt: aut quis eorum opera
 impendet / quibus a nullis pareat? Certe nullius erunt precij aut emolumentum. Tu
 pro quo in illis es doctissimus / & is apud eos indoctus: nullusque tua opera egebit. Sed
 aut iura te alia discere oportebit: aut ad alia migrare loca / in quibus tuam hanc do-
 ctrinam queas vendere. Qua propter noli rogo nobis amplius esse molestus ihac
 vestra inani legum & iuris iactatione: & id quoque necesse est aliquando fateamini
 vos esse nobis impares. cum vestra doctrina voluntati hominum sublit: ars vero nostra
 non aliquorum variet arbitrio / sed ipsa rerum veritate nitatur. Quae enim vestra doctrina
 est quam discitis: quae unico Imperatoris edicto tolli & mutari possit & vos ex iureces-
 sibus voluntate minus incōsultos queat efficere? Nam quae ad tuendas causas &
 iudicia tractanda / non nisi antea comprobatos recipi dixisti. Satis mihi ridiculum vide-
 tur: si quos doctos estimari a nobis velis / quae ab collegio aliquo pro doctis / aut gra-
 tia / aut premio / aut maiorum intercessione traditis: quibus nescio stulticie insignibus
 comprobati. videmus enim per sepe multos rudes / insulos / sifarum inscios / peritus
 pro Doctoribus probari / qui essent etiam pro hominibus improbandi. Audimus
 olim fuisse Quintium quendam cortonensem: qui cum hebeti ingenio in discendis legibus
 plures annos frustra impendisset. Doctor vestro more factus aliquandiu in causis
 assedit. ob stulticiam deinde a iudicij repulsus / artem notarij exercuit. in ea quocumque
 reprobatur. Tandem missus / ut vulgo appellant euasit. Ita pro doctore apparuit esse
 factus / insignijs sue fatuitatis abiectus. Qua in re multum preiudicij hominibus afferit.
 docti enim pariter & indocti concessa deferunt Doctoratus signa / in quibus pluri-
 mi fallunt. secuti enim doctrinae insignetantque: qui signo carponule proposito ad ma-
 bernam vinariam proficiscunt: cum doctores eiusmodi a deum non iudicem / sed iudicem

**Leges cum
 tpe variari.**

**In indoctos
 illos doctores**

Stulticia: cū ignorantia pro doctrina: pro cōsilio temeritate: pro iuris indagatio-
 ne incerta sententiā ferentes. At ex medicorū turba multos dices in atria & forā
 p̄dite: siles pharmacopoli: quorū temeritas p̄libo noceat. Sed hi nulla nisi demētie
 signa portant: quibz hoies alliciant ad curā morbi. sed inf̄ ruscicos & vulgus igno-
 bile suas vires expandūt: ut paruo dāno eorū cōstet ignavia. v̄ estroz stulticia v̄
 fatur in turbibz: ubi mltos maiori cū detrimēto subuertēdi facultas dat. Que cū dī-
 xisset: ac Benedictus se ad respondendū pararet. Satis inquit Carolus verborū
 dedistis nobis. posses. B̄ndicte ad hęc respondere satis copiose. nulla em̄ est de aliq̄
 re disputatio tam exilis: quin in longissimā disputatōem protrahi posset. sed iam
 finis est statuedus. Vnū tamē addā. Quero abs te Nychole: cum iura ciuilia & le-
 ges p̄ v̄ra arte videant leuia: quid cēteas de illis q̄ canonica appellant. an v̄ram
 doctrinā supare iudices: & quā obrem ea p̄terieris intacta? Haud em̄ minoris se-
 putant qui illa tractāt iura: q̄ qui ciuilia. sed p̄ populus loquunt̄ p̄sape: veluti q̄ di-
 uina quēdā: & cœlestiū arcana se referare arbitrent̄. Omisi inq̄t consulto has san-
 ctiones ut aiūt canonicas: qm̄ non satis videbant̄ digne q̄ cū artis nostrę doctrinā
 ullo modo conferant. institutiones q̄dam ac diuerzorū statuta pontificū: in quibus
 p̄dicendis nullo ingenij acumie opus ē. nulla mētis difficultate. cōposita ut vident̄
 potius ad excitādas clericorū cōtrouersias q̄ ad doctrinā. Hęc a pontificum arbi-
 trio descendūt. Sc̄piusq̄ accidit: ut que ab altero sunt edita: alterius abrogent̄ edi-
 ctio. Res em̄ volūtate sunt temporibus & causis accōmodate. Nulla in eis doctrina
 grauior est: nulla subtilis indagatio: nulla p̄cio digna scientiā. noua inuētio. & que
 paulo amplius trecentis annis sit in̄troducta. Ad hanc in facultatē haud difficult̄
 quēdā magna hoim̄ copia cōtolat: lucri aut beneficiorū spe adducti: om̄i & viri-
 tatis & bonarū artū cura postposita. Quisq̄ em̄ in ea doctus: q̄ bonis institutus
 haberi moribz manuit. Ita q̄: ad hanc veluti ad agrū frugibus fertilem auiū modo
 proficiunt. Phiam vero ac Theologiā diuinas artes: quę semp̄ fidei p̄pugnacu-
 lum futere: quę principatū inter om̄es doctrinarū facultates tenent: quę hoies ad
 cœlestiū cōtēplatiōem in ducūt: qm̄ p̄ inofiora studia vident̄: & absq̄ lucro: reliq̄
 re: non doctrinā: non scientiā: sed quęstū finem suum esse professi. Igitur eam do-
 ctinam nunq̄ magni existimandū putāui. Nam quę in ea grauiā putantur: a lu-
 re cū illi sumptere: quę deinde addita sunt: leuia vident̄: ex diuersis opinionibz sen-
 tentiisq̄ collecta: nulla cum eloquētia: nullo cum ornatu: nulla grauitate: ut ab in-
 fantillimis viris edita videant̄. Miror aut̄: cum earū editionū tum verba: tum sensu-
 tentie tam sint in promptu: tam apte ut etiam pueris facile innotescant. tamē plus
 res ac ingenio viros tam multā in eis cōmentandis opam perdidisse. Sed lites ex
 beneficiorū cōtrouersijs profectę extimatione dignas illarū dubitationes fecere.
 Tū ego: parcius Nychole de his legibus loquaris velim: quibus monarchia ecclesie
 sastica continet̄. Haud em̄ paruu est Pontificis inter Christianos imperiū. maxima
 auctoritas: suprema dignitas: ac potestas venerāda. Equissimū fuit igit̄ & ferme
 necessariū: hoc tā nobile & diffusum imperiū suas sibi leges cōdere: quibus no-
 stra religio: & sacerdotū res publica teneret̄. In his & si non inest ea eloquentia quā
 requiris: at tanta est ut satisficiat legentibz: qui sententiā magis q̄ verborū ornatū
 aucupantur. Nam si nil tibi placet nisi splendide & ornate dictum: tuos & phorę
 oim̄ libros cōtemnes. Dignitas vero & auctoritas illarū habet̄ tanta: quāta con-
 tinet̄ in maximi oim̄ principis decretis. Eo quoq̄ maior in his q̄ in reliquis legibz
 dignitas habenda est: quo est diuina res superior humanis: quanto Christi vicarij
 dignitas p̄stat imperatorie. Neq̄ vero cōmentantiū labores culpes: si multas
 opiniones asserūt: multas dubitationes. Scis tui philosophi esse sententiā: dubitatio-
 nem rerum veri inueniēdi causam p̄buisse. Sed iam leges missas faciamus: &
 aut surgendum est: aut alterius sermo rei est a nobis insitruendus.

Carolus

Nycholaus

Phie ac the ologie com mendatio.

Poggius

HISTORIA DISCEPTATIVA

TERTIAE CONVIVALIS HISTORIAE DISCEPTA
 Vtrum priscis Romanis latina lingua omnibus communis fuerit: An alia
 quaedam doctorum virorum: alia plebis & vulgi.

Benedictus

Vm Benedictus qui ad legitimum scientiam etiam studia humanitate
 tis adiunxerat: sedeamus adhuc vos oro inquit. Est enim ut te Ca
 role requiram/ quod iam dudum scire desidero. Neque id a vestra doctri
 na alienum. Diutina me dubitatio tenuit: Vtrum priscis Romanis la
 tina lingua (qua Grammatica vocamus) fuit omnium communis, An
 alia quaedam esset doctorum virorum: alia plebis & vulgi oratio. Id est

ut apertius loquar: Vtrum docti pariter & indocti/ ab ipsaque infantia latino veluti ma
 temo domesticoque sermone loquerentur. An esset alius quispiam doctorum hominum
 prout nobis contingit/ ab usu vulgari diversus. Sentio enim hac de re viros doctissimi
 mos dissentire. Leonardus Aretinus epistola quam scripsit ad Flauium forliviensem pro
 bare nitur: non fuisse eam linguam omnibus communem: sed aliam popularem/ aliam
 am eruditorum virorum extitisse locutionem. Qua in sententia fuit etiam vir clarissi
 mus Antonius Iulius: qui aiebat se adduci non posse: ut crederet credones/ responde
 res/ cocos/ reliquaque vulgi fecem latino sermone usam. Cui Poggius respondere
 solitus erat: non fuisse difficilius latina verba a pueris/ quam alia usu percipi. cum ab ipsa
 infantia Barbarorum filij cum materno lacte vernacula linguam discant: quibus rudes
 asperam/ barbaram/ absonam prolatur. quae nobis visus esset a modum scitu difficilis.
 Cur enim quod nunc doctrina percipitur/ non tunc quotidiano usu percipi potest:
 cum nouerimus in curia Romana permultos: qui licet rudes serrarum/ tamen alii
 dura consuetudine tum loquendi/ tum ceteros audiendi/ & intelligerent alios: & illi
 ipsi haud absurdum latine loquerentur. Te autem ut Franciscum barbarum doctissimi vi
 rum/ multosque praeterea auditum ab ea sententia alienos: extimareque latine omnes pari
 ter fuisse locutos. Qua de re quid iudices Carole/ ne sit molestum proferre. Tum
 ille ad Poggium inquit. Reicio hoc totum disputationis genus: quo audiuimus mil
 ta/ seu multosque dicta & sententias contra Leonardi opinionem inuestigare. Ego
 enim ut verum fatear/ hac in re minime curiosus fui: quibus Poggio assentiar: & mihi
 verior sua opinio videatur. Hic ego: fateor inquam Carole/ me cum antea cum Leo
 nardo Antonioque saepius disceptassem: tamen post illam Leonardi epistolam plura
 ex varijs collegisse scriptoribus: quibus facile probatur illos non recte sensisse. Leo
 nardum quippe memini dixisse: mihi etiam se conscripsisse epistolam/ quo me alliceret
 ad respondendum. Et certe is mihi animus semper fuit/ ut aliquid contra suam sententiam
 scriberem: sed variae occupationes fuere haecenus impedimento. Nunc quoniam oc
 cium est nobis: & hoc Benedictus postulat. Carolus vero me in hanc provinciam
 reijcit: parebo voluntati vestrae: afferens ea primum quibus arbitror causam meam
 omnibus probaturum. Deinde ad Leonardi epistolam respondebo. Quis id aus dicere
 di requirat: ut prius aduersarij confutent dicta/ quam nostras rationes afferamus: quo
 ordine pretermisso/ dicam antea quae huic quaestioni satisfecerit & videant. Sed opus
 est ut paulo superius exordiar/ quo possim ad id quod cupimus descendere. Quae
 vobis: quam linguam appelletis latinam: eam quam Grammatica vocamus: a quibus
 tum habuisse putetis. Nempe opinor illam qua Latini populi utebantur & ab eis
 tam: illaque eos fuisse usos qui dicebantur latini. a quibus & nomen sortita est. quae &
 Romanis cum latini essent/ & in Latio sita/ in usu fuisse communi necesse est. Nam
 sicut linguam dicimus Gallicam/ Hispanam/ Germanam/ Italiam/ quae Gallij/ Hispani/
 Germani/ Itali loquuntur: item de graeca & reliquis/ eodem modo & latinam lin
 guam eam fuisse oportet/ quae in communi erat usu apud latinos. Hanc unicam
 fuisse ipsa ratione constat. Si enim alius ab hoc sermone extitisset: aliud quoque nomen

Leonardus Aretinus

Antonius Iulius

Carolus

Poggius

Latini

Lingua latina unica

fortius esset, sic in nobis est: qui gr̄maticam / id est latinam linguam distinguitur
 a vulgari. Sicuti vero in lingua nostra materna nequaquā dicimus comprehendere gr̄
 maticam: ita sola una erat loquela illorū qui appellabantur latini: nulla alia latine ad
 iuncta. Lingua insup̄ latina ex verbis constat / quibus cum sermonem cōficebant
 latini. Ergo & verba latina in cōsuetudine erant cōmuni. Non enim verbis utebā
 tur incognitis: sed quæ cum nutrīcū lacte perciperent. Si enim alia loquela uti so
 rent: & illa suum aliquod nomen nacta fuisset. Sed solliāguā / in tinam legimus il
 lorū vernaculū sermonem extitisse. Itaque latinis lingua est dicta latina: qua hi
 cum soli / non alij utebant. Quāquā non parum admiror illorū doctrinā / qui alio
 quā latino sermone p̄fatos Romanos vulgo locutos volūt. Tum hodie quoque mag
 nis ex parte / Romanis p̄fertim mulieribus / incorruptior loquendi cōsuetudo per
 mansit: qua latina verba p̄ferant. ut mirū sit in tanta urbis vastitate / tanta diuer
 sarum quæ urbem occuparunt gentium colluione / tanta inundatione barbaro
 rum qui urbe permanserūt: adhuc linguæ latine portionem vulgo in urbe refeedi
 se. Longum esset referre latina verba / quæ nunc in eorū vulgari sermone sunt pe
 ne infinita. Illud dicam: multa me Romæ didicisse inter loquendū latina vocabula
 quæ antea ignorabam. Lupum tyberinū qui piscis esset / ne Nycholaus noster qui
 diligens verborū scrutator fuit tenebat. At ego a venditore piscium percepi: eum
 esse piscem quem vulgo Stotionem / vocant. quorū melior habet & hodie quoque
 qui inter duos pontes capit. Nam illum qui est minor: lupatum / hoc est paruum
 lupū dicunt. Id quod semine ut melius silent / in extremo fusi inferunt / incūti erā
 quomodo appellaretur latine: at a muliere quædam audiui vorticulū nominari. Fri
 xorum vulgo & sartagine dicunt. Multa insuper quæ fatietatis causa prætereo:
 quæ veluti reliquias veteris linguæ retinere. Quid dicemus de Hispanis tam lōge
 ab Vrbe remotis: quorū verbis maxima pars loquela latine permansit: colonis
 Romanis / qui eo abierunt / percepte. Multa ad verbū latine proferunt: quæ ego
 in Curia ab his quibus cum cōsuetū prolata summa cum diligentia notavi. Has
 beo capillos canos / senem dicentem audiui. aio comedendo auiculas / in malas ho
 ras cremare. Pluraque præterea quæ e memoria abierunt. Et admirandum sit pro
 fecto: cum Hispania a tot barbaris nationibus tam longo tempore fuerit possessa:
 tunc etiam verbum latinum in usū retinuisse. At tot apud eos proferuntur:
 ut videantur omnes latine adhibito studio loqui. Hoc aut a colonis Romanis qui
 ad Hispaniam missi sunt hauserunt: aut frequentia Romanorū qui illuc negocians
 di aut imperandi gratia accesserunt. Ita lingua latina tunc adeo diffusa est: ut hodie
 quoque illius vestigia supersint. Apud superiores Sarmatas. Colonia est ab Traia
 no ut aiunt derelicta: quæ nunc etiam inter tantam barbariem multa retinet lati
 na vocabula ab Italis qui eo profecti sunt notata. Oculū dicunt / digitum / manum /
 panem: multaque alia: quibus apparet ab Latinis qui coloni ibidem relicti fuerant
 mansisse: eamque Coloniā fuisse latino sermone usam. Sed hæc quæ dicta sunt p̄
 us auctoritate atque exemplis sunt cōprobanda. Docebo latine locutos fuisse ho
 mines in senatu: in foro: in iudicijs: in cōcionibus ad populū: atque ad milites. Popu
 lum denique ip̄m lingua latina privato sermone usum. Sed in primis nō vident præ
 terea quæ a Quintiliano tradunt in sui operis primordio: cum loquitur de pu
 eris ad aetatem oratoriam educandis. Vult enim tum nutrices / tum cæteros quibus
 cum pueri versantur: eligi / qui recte loquantur latine: ut ea lingua pure & elegans
 ter simul cum lacte nutrīcis percipiant: ut domi habeant / a quibus bene loquendi
 normam & initia eloquentiæ a teneris annis imbibant. Quod consiliū superuaca
 neum esset / si lingua latina tunc in scholis a præceptoribus tradita extitisset: & non
 domestica loquela cōmuni ab ip̄a infantia suscepta. Quid enim ea cura ad futuram
 eloquentiam profuisset: si alius latinus / alius nutrīcū sermo fuisset: nisi forte in alio

Indicia lati
nitatis vul
garis.

lingua

lingua

Quintilian

- quodam dicendi genere velit eum qui latine nesciat esse eloquentem. At de illis non est Quintilianus institutio: sed de his qui latini eloquij scientiam sunt assecuti. Ne igitur eloquentes futuri dediscere (prout sæpius accidit) verba male a rusticitate percipita postmodum cogentur in pueros ab infantia recta / aptaque via ad eloquentiam introducat per sinceram lingue latine institutionem. Scribit insuper domesticorum usum ad eloquentiam conferre plurimum. Vnde tradunt Corneliam Gracchorum matrem / multum filijs ad dicendi facultatem contulisse. Sed eloquentiam non intelligit nisi latinam. Ergo latinus sermo & naticibus / et reliquis domesticis erat communis. Idem in primo sui operis libro cum de gramatica disputat. Quid inquit de alijs dicam: cum senatus senatus senatus / an senatus senati senato faciat / incertum sit. Quare mihi non iuvenuste dici videtur: aliud esse latine / aliud gramatice loqui solitos. Quibus constat verbis: omnes latine / sed non omnes gramatice loqui solitos: cum latinam linguam omnibus tribuat: gramaticam hoc est loquendi doctrinam solum peritis. Latine igitur omnes / sed emendatius docti loquebantur, a quibus senatus quartæ declinationis dici affirmat: ab indoctis secunde. Docti enim ratione iudicabant quod alij usum assequerentur: nulla suorum verborum ratione habita. In sexto autem. Nobis ad aliorum iudicia componenda est oratio: & sæpius apud omnino imperitos / atque aliarum certe solum ignaros loquendum est. Ergo imo periti ac solum ignari latine intelligebant: ad quorum arbitrium erat oratio componenda. In duodecimo vero cum scribit de genere dicendi ait. Nam aliam quamdam videtur habere naturam sermo vulgaris: aliam vim eloquentis oratio. cuius res modo iudicare satis esse: nihil ultra verborum proprietatem elaboraret. His verbis constat eundem fuisse sermonem vulgaris hominis & eloquentis: quo ad verborum proprietatem: elocutione differre atque ornatum. Nunc alij testes nobis non ordine aliquo / sed prout quisque se offert sunt produccendi: quibus probe latine omnem populum / & cuiusque generis homines in Urbe / & alijs multis in locis fuisse locutos. In primis erit beatus Augustinus vir sanctus & maxime auctoritatis: is in sermone Platini quinquagesimo: quem ad populum habuit: cum quædam orationes eius antea ad populum habite / impolite / parumque splendide scripte viderentur. se excusat idcirco accidisse: se orante ad populum / a notarijs excepte atque antea editæ emanassent in vulgus / quæ ab se corrigi emendarique potuissent. At hi sermones latini sunt / & apud plebem in qua viri & mulieres aderant habiti: qui nisi latine intellexissent: superius eius fuisse laborat apud eos qui verba sua non intelligerent / stultorum more effunderet. Item accidit ut in senatu / in oratione M. Catonis contra coniuratos habitata: a notarijs excepta prout dicta fuerat in vulgus prodiret. Quæ oratio ut multa præterea argumentum nobis prebent latine in senatu loqui homines solitos. Huius rei indicium est & senatus decretum: quo statutum est / ut omnes exteræ nationes in senatu sua mandata exponerent latine. Et verba M. Tullij in oratione contra Rullum secunda de lege agraria. Ait enim dictum a Rullo in senatu: plebem Romanam nimium in republica posse: idcirco exhauriendum esse. Deinde enim hoc verbo usus est inquit. Verum si in communi loquendi usu / in omnibus ac concionibus / in iudicijs / & ad populum habitis / latinis verbis usus fuisse constat: & in senatu quoque ubi erant excellentiores viri / necesse erit verba latina in usu communi esse habitata. Et quoniam am Ciceronis auctoritatem attulimus / latine Rullum in senatu locutum: & alia quoque eius testimonia in nostram sententiam sunt adducenda. In oratione pro Cornelio balbo: in quo erat accusatoris interpretatio indigna et responsione: qui ita dicebat: comiter esse comiter / quasi priscum aliquod aut insolitum verbum interpretaret. Comites benigni / faciles / suaves esse dicunt / qui errati comiter monstrant viam / benigni / non gravate. comiter certe non conuenit. Hanc locutionem latine prolatam oportuit / cum de vi verbi argueret. Hoc idem in iudicijs videlicet latine fuisse oratore

locutos/probat Aftonius Pedianus in orationis explanatione quam Cicero habuit pro Milone. ait enim Cicero cum inciperet dicere. Exceptus est acclamatione Clodianorum: qui se continere ne metu quidē circumstantiū militū potuerunt. Itaque non ea qua solitus erat cōstantia dixit. Manet autē illa quoque eius excepta oratio. Scripsit vero hanc quam legimus ita perfecte/ut iure prima haberi possit. Sed ad Tullii redeamus. ille in pro de oratore. Attendite inquit/que de ipsius orationis ornamento dicentur. In qua precipit primū/ut pure & latine loquantur. Deinde ut plane & dilucide. In secūdo vero hanc nostra oratio est a multis multitudinis accommodanda. Qua ex finia elicit multitudinē latine scisse. Non enim ab oratoribus veluti apud infidos verba ad multitudinē effundebant: neque alia eloquentia utebant nisi latina. In eodem libro. Quid potest esse tam fictum/que scena/que fabule: tamen in hoc genere saepe ipse vidi: cum ex persona mihi ardere oculi hominis histrionis viderent: spondalia illa dicentis segregare abs te ausus/aut sine ullo salamina ingredi. & reliqua quae cortice in caena latinis versibus ab histrione prolata sunt/ & ad eos qui intelligerent latine. Et cum de facetijs in eodem libro tractat. Cum quidam dixisset. eamuis deambulatum. Alter: quid opus fuit: de mimo vero respondit. Quid opus fuit te: Quo plane constat id verbum fuisse dictum latine. In tertio autem. Omnis igitur dicendi modus melior est: quam ut latine/ut plane/ut ornate/apte/congruenterque dicamus. Deinde neque conemur docere eum dicere qui loqui nesciat: neque sperare qui latine non possit/hunc ornate esse dicturum. Et paulo post. Sunt enim illi veteres qui ornare nondum poterant ea quae dicebant. Omnes prope praedare locuti: quorum sermone alius effusus/qui erant/ne cupientes quidem poterunt loqui nisi latine. Deinde. Atqui ut latine loquamur non solum videndum est: ut & verba efferamus ea quae nemo iure reprehendat: & ea sic & casibus & temporibus & genere & numero conseruemus/ut neque perturbatum/ac discrepans/aut prepositum sit. Pauloque deinceps. Equidem cum audio socrum meam Leliam/ (facilius enim mulieres incorruptam antiquitatem conseruant: quam multorum sermōnis expertes ea tenent semper quae primo didicerunt) sed eam sic audio: ut Plautum mihi aut Neuium videam audire. At Plautus & Neuius cum scripserint latine: & mulierem quoque Leliam latine loqui solitam necesse est. siquidem eius verba Plautum & Neuium redolebant. Deinde: praeterea ait precepta latine loquendi quae puerilis doctrina tradidit: & subtilior cognitio ac ratio litterarum: aliter aut consuetudo sermōnis quotidiani. Item postea. Neque vero in altero diuinius cōmoremur: ut disputemus quibus verbis allequi possimus/ut ea quae dicamus intelligantur latine. scilicet verbis usitatis. Praeterea etiam hoc quod vulgo de oratoribus/ab imperitis dici solet bonis. His verbis aut aliquis non bonis utitur: non arte aliqua perpenditur/ sed quodam quasi naturali sensu iudicatur. Si ergo orator verba ab imperitis etiam perpendebant: necesse fuit & latine oratores locutos: & verba eorum non solum vulgo ab omnibus intellecta/ sed ab imperitis etiam bona ansecus essent iudicata. quod nisi latina lingua nota fuisset omnibus/ nequaquam contingere potuisset. Deinde neque illud fugerim dicere. ut Lelius. Qua tempestate in Italiam venit: nec prolem/aut sobolem: aut efferrit aut nuncupari. aut ut soles Catule/ non rebar/ aut opinabar. Hic palam ut omnis nostra dubitatio auferatur/ etiam verba latina quibus in dicendo uteretur exprimit. Multa praeter haec ab eo sunt in meam sententiam scripta: quae satietatis causa praetereo. Nam quae tradunt de verborum & sententiarum coloribus/ de translatis/ de comunicatis verbis: de pedibus & numeris qui in oratione cadunt/ ostendunt ad latinam eloquentiam pertinere. Attamen inseram quaedam ab illo de numeris tradita/ quo res fiat illustrior quam indagamus. Ait enim. Id autem ne quis admiret/ quoniam modo hoc vulgus imperitorum in audiendo notet. tum in omni genere: tum in hoc ipso magna est quae

Aftonius
pedianus,
Cicero

Idem.

Idem.

ordug A
Jacob

Cicero

dam vis incredibilis nature. Omnes enim naturali quodam sensu/sine ulla arte antea
 tione quae sunt in artibus/ac rationibus recta ac prava iudicant. Itaque non solum ver-
 bis arte positus mouentur/verum etiam numeris ac vocibus, quotus enim quisque
 est qui teneat artem numerorum atque modorum: at in his si paulum modo offensum
 est: aut contra ratione breuis fieret/aut productione longius: tota theatra reclamant.
 verum ut est in versu si est peccatum videt: sic si quid in nostra oratione claudicat/
 sentit. Huiusmodi Ciceronis verba non solum vulgus imperitum scilicet latine des-
 monstrant: sed deo scisse/ut & noscerent oratorum vitia: et probarent quae proban-
 da viderentur. ut Adriani. & alia tum Bruci, tum oratorum testimonio. ne qua dis-
 bitatio superesse queat. At enim. Sed illa quae propria laus oratoris est in verbis.
 Nam ipsum latine loqui/est illud quidem ut paulo ante dixi in magna laude ponen-
 dum: sed non tam sua sponte/ quae quod est a plerisque neglectum. Non enim tam pre-
 clarum est scire latine/ quam turpe nescire. neque id mihi tam oratoris boni/ quam cuius Ro-
 mani proprium videtur. De populo autem scribit: hoc tamen interest: quod vulgus inter-
 dum non probandum oratorem probat: sed probat sine compatione. Quomodo
 ergo vulgus probat oratorem dicentem/ nisi intelligat: quo intelligat: nisi sciat las-
 tine: & id ita sciat ut probandi atque improbandi licentiam habeat. Addit insuper.
 Erat tamen quibus videretur illius aetatis tertius Curio: quia splendidi orationibus fortasse
 verbis utebatur. & quia latine non pessime loquebatur: usque credo aliquo domestico
 co, nam scriptum admodum nihil sciebat. Sed magni interest quos quisque audiat quos
 tidie domi: quibus cum loquat a pueros: quem admodum patres/ pedagogi/que/ menses
 etiam loquant. Legimus epistolas Cornelie matris Gracchorum: apparet filios non
 tamen in gremio educatos/ quam in sermone matris. Pauloque inferius. Similiter igitur sus-
 picor (ut conferamus parua magnis) Curionis/ & si pupillus relictus est patris
 fuisse instituto puro sermone assuefactam domum. & eo magis hoc iudico: quod nem-
 nem ex his qui in aliquo numero fuerint cognoui in omni genere artium honestam
 ram indoctum: tam rudem. Nullum ille poetam nouerat: nullum legerat orato-
 rem. De T. vero flaminio ait. Existimabatur bene loqui latine: sed litteras nescie-
 bat. Ecce nescientes litteras/ rudes/ indoctos qui nihil legerant: ita latine ex usu do-
 mestico locutos/ ut in numero oratorum essent. Quibus rebus plane patet: sermo-
 nem maternum fuisse latinum: qui non a magistris/ sed usu domestico percreperet
 tur. Alio item in loco hic quoque. Sisennam dixit respondentem quendam spicilica cri-
 mina esse. Tum alter. Circuuenior inquit iudices: Sisenna quid dicat nescio. Spica
 quid sit scio: cilica nescio. Hoc verbum latine prolatum ab oratore/ oportuit esse
 apud intelligentem vulgus. Dicit quispiam fortasse: si latine loquebantur omnes: quae
 tanta laus erat eorum qui pure/ splendide/ & latinis solum verbis loquerentur. Cur
 opus arte aut disciplina ad eliminandam orationem. Dicam quod in mentem venit.
 Etiam in vulgari nostro sermone sunt qui verba selecta proferant: politiusque sunt
 quam reliqui: qui arte quaedam suam componunt orationem. ut multum periti/ doctique hominis
 sermo constat indocto. quod & in latina lingua potuit accidere: ut licet communia essent
 oibus verba: tamen eloquentia ac verborum elegancia non item. Sed quae nunc afferam mi-
 hi potius videtur probanda. Scimus multos ac varios in urbem romanam populos/ & ab
 ab initio condita urbis/ & longo etiam post tempore qui sua lingua & verbis vernaculis
 utebantur fuisse translato: Sabinos/ Hemicos/ Volientes/ Samnitas/ Umbros/ Etrus-
 cos/ Oscos: quibus varia ab latino sermone loquendi forma inerat. Ennius graeco
 litus esse tria habere corda: hoc est tribus loqui linguis: Graeco/ Latino/ Oscis. Etrus-
 scis & littere & verba fuere diuersa ab latinis. Mitto Gallos/ Germanos/ Aethiopes/
 Hispanos ac diuersarum nationum gentes in seruitute redactas: quorum lingua inter se diuisa
 fides erat: qui omnes in urbe recepti/ necesse fuit ut suis verbis latina lingua inquirere-
 rent ex frequenti usu. Ita ut plura a Turcis/ reliquisque nationibus verba in usum redi-

Apuero
 doceri.

Ennius.

perentur præter latina: ut sermo latinus ex tam varijs verbis cōmixtus / cōfusior esse videretur. Neronem Sabini fortem dicebāt: inde Neronibus inditum est nosmen. Ladionem latini vocabant antea quem postea verbo ab Aetruscis accepto histriōnem dixere. Rheda & lancea ab Hispanis in Urbem defluxit. prætoriu a Galhis. hoc pacto & infinita pene vocabula / diutino loquendi usū ab externis recepta immixtaq; romanis / laini sermonis sinceritatem puritatemq; corrūpere. Qui ergo latinis solū verbis / quæ aut domestico p̄moq; usu / aut doctrina perceptis utebantur / hi pure / simpliciter / dilucide / incorrupte loquentes / palmā eloquentie ferebant. Ea causa posuit in oratore suo Cicero: sermo purus erit & latinus: id est non inquinatus aliorum verborum cōmixtione. Quoniam vero eius libri mētionem fecimus: adiciemus ex eo aliqua: quo luce clarius fiat / vulgi loquelam fuisse latinam. Quin ego ipse inquit / cum scirem ita maiores locutos esse / ut nūq; nisi in vocali aspiratione uterentur: loquebar sic: ut pulchros Cethegos / triumphos / Carthaginem dicerem aliquando. Idq; sero vitio aurium cum extorta mihi veritas esset / utrum loquendi populo concessi: scientiam mihi referuavi. & deinde conciones sepe exclamare vidi / cum inepte verba cecidissent. Pauliq; post theatra tota exclamant: si fuit una syllaba / aut breuior / aut longior. Nec vero multitudo pedes noſ uicant: ullos numeros tenet: nec illud in quo offendit / aut cur / aut in quo offendit intelligit. Præterea me stante ait C. Carbo. F. tribunus plebis in concione dixit his verbis. O M. Druse / præm apello. tu dicere solebas sacram esse publicam rem: quis cumq; eam violasset ab omnibus ei poenas esse persolutas. sapiens patris dictum temeritas filij comprobauit. Hoc dicto eo tantus clamor concionis excitatus est: ut admirabile esset his sententijs non doctos hoies / ut Leonardus scribit: sed conciones & tota theatra / quæ vulgo & imperitis referta erant / acclamasse atq; applaudisse. Constat de theatro quoq; non docti ad exclamandum moti sunt: sed plebs indocta / atq; ignara s̄rarum / pueri femineq; immixte illos clamores extulere: nunquos latine scisse necesse est: cum syllabam longam & breuem / insc̄ij tamen rationis cognoscerent. In eius libri fine. Age inquit / sume de Gracchi verbis. apud censors illos abesse non potest: quin eiusdem hominis sit probos improbare qui improbos probet. Quibus verbis aptissime patet Gracchi orationem fuisse latinam: & apud eos qui latine nouerant dictum. In libro de finibus. ij. Quam omnes tribani / rustici omnes in quā qui latine loquuntur voluptatem vocant. Hac sententia non solum urbanos / sed rusticos quoq; voluptatem latine dixisse ostendit. Hic Ciceronis tam multa scripta satis esse debent ad probandum sententiā meam: unico sermone / hoc est latina lingua uniuersum populum fuisse locutum. Sed afferentur alij copiosissimi ac grauissimi testes. M. Varro in sexto de lingua latina libro / aptissime probat omnes pari modo lingua latina usos. Ollus & ollam inquit / non illum & illam apud antiquos in usu fuisse. Quod alterum in comitijs cum recitatur a prætore dicitur. olla centuria: non illa. Alterum patet in funeribus: quo dicitur. Ollus lecto datus est: non ille. Quid ergo dubitandū est populum latine scisse: cum præcones etiam loquerentur latine? Accipite aliud eius dictū: quo palam est nedum ciues / sed seruos quoq; latinis verbis locutos. Nam ait. etiam nouitij serui empti in magna familia / cito omnium consuetudinū nomina recto casu accepto / reliquos obliquos declinant. qui si nonnunq; offendunt / non est mirum. Alibi vero si analogia est inquit: cur populus dicit. dii consentes: dii penates: cum sit ut hic Reus ferreus deus: sic Rei ferrei dei: Et alibi. Quoniam est soleo / oportet dici solui. ut Cato & Ennius scribit. non ut dicit vulgus / soluius sum. Deinde negant ullum casum duobus modis debuisse dici. Quod tū sit contra. Nam sine reprehensione vulgo alij dicunt in singulari: Hoc ouis & aui. Alij hoc oue & aue. In multitudinis / puppis / restis / puppos restes. Ecce hic constat vult

Cicero

M. Varro.

gus latine loq̄ cōsuetū. In cuius etiā arbitrio vis verborū ac loquēdi licentiā existi-
bat, ut ip̄emet Varro paulopost testat̄ populū in sua potestate esse: singulos in illis
Salustius. Salustius in bello Iugurthino: ibi Iugurtha cum pluribus erat. Deinde Numi-
 da cognito Bochi aduentu/ clam secū paucis ad pedites cōuertit: ibi latine (nam
 apud Numantiā loqui didicerat) exclamat: nostros frustra pugnare/ paulo ante
 Mariū sua manu interfectū. Hæc verba nō apud fratros & doctos viros/ sed apud
 milites sunt habita: qui nisi scirent latine/ frustra ad non intelligentes latina verba
 sparsa fuissent. Iugurthā vero non a magistris aut pedagogis in castris latine didi-
 cisse cōfendū est: sed assiduo loquēdi usū a militibz p̄cepisse. **Titus Livius.** Titus Livius in primo
 ab Vrbe condita libro: cum in bello Fidenati Metius Suffentius dux Albanus auxi-
 lio Tullio hostilio ex fœdere aduenisset: atq; incerta pugna relicto Tulli exerci-
 tu/ cū suis ad montes ab latere diuertisset: exclamavit: ita ut hostes audire possent:
 Metium suo iussu id fecisse quo hostes a tergo circumferret. Deinde subdit: Terror
 ad hostes transit: & audiuerant clara voce dictum/ & magna pars Fidenatū/ & q̄
 coloni addicti Romani erant latine sciebant. Quibus verbis patet Tullii hostiliū
 v̄bis latinis fuisse ad milites locutū. In sexto belli punici libro/ fraudem semper tu-
 multu/ ait adiecit: in illis aliquibz ab Hannibale gnaris latine lingue: qui iuberēt
 consuliū verbis cū castra amissa forent pro se quenq; militū in p̄ximos montes fugere.
 nequaq; opus fuisset ut latina lingua uterent in plio: nisi milites omnes lingue
 eandē nouissent. In septimo quoq; p̄terea Hannibal quarta vigilia ferme ad Vrbē
 accessit: primi agminis erat perfuge Romanorū: & arma romana habebat: habitū
 ad portam est ventū/ latine oēs loquētes exstant vigiles/ apeririq; portam iubent.
 Quis negabit latine locutū populū esse Romanū: cum dicat Livius/ latine oēs &
 perfugos milites locutos: In nono insup̄ libro. Nec Romani civis p̄ter habitū ve-
 stitum & sonū latine lingue/ quia deformatus erat vultu/ Pleminius voce etiā
 noscebat illū esse Romanū. ut nulli dubiū sit Romanos oīs latine locutos. Quis
 hæc tam grauilimorū virorū testimonia satis/ superq; satis videant ad compro-
 bandā sententiā nostram: tamen alios quoq; citabimus testes qui pro nobis sen-
 tiunt & loquuntur. **A. gellius.** A. gellius noctium agricarum verba ip̄a in suo opere
 oratione Metelli numidici/ Scipionis aphyricani/ Catonis/ Gracchorū: quas diuersis
 in locis habuerūt latine. M. Catonis verba refert ex oratione quæ est ab eo habita
 Numantiæ ad equites/ & ea latina. Orationes insup̄ C. gracchi ad populū habita-
 tē verba referunt: quem ait ut populū oraret ut se defenderēt & liberos suos: unū
 cum viriis sexus quem habebat filiū produxit: populūq; flens cōmendauit. Hoc
 ideo retulit: ut ostenderet unū filium etiā liberos posse dici. Idem cum de ver-
 bo nequitia/ disputa: verba profert P. Aphyricani ad populū habita. Ea sunt omnia
 mala/ probra/ flagitia quæ hoies faciunt. In durabus rebus sunt malicia atq; nequi-
 tia. Hæc latine ad populū dicta constat: apud quem ignarum latine lingue/ sine
 ne loqui stultū simū extitisset. Idem tradit Labeniū in his que in scena recitabat ad
 populū multa finxisse verba. veluti mendicimonium/ mechimonium/ a dulciorio
 nem: pluraq; p̄terea. Narrat insup̄ quēdam ad populū annales Ennij leges
 re solitum: ad quem audiendum cum accessisset: ait eum quendam Ennij versum
 perperam pronunciaisse. Is est. Deniq; vi magna qua drupes equus/ atq; elephanti.
 Annales enim certe scripti erant latine. qui cum populū recitarent/ necesse fuit
 & latine populū scire. Sunt & hæc A. gellij verba. Assentior fere omnes dicebat.
 Sisenna unus in senatu assentio dicebat. & eum postea multū secuti/ neq; tam cō-
 suetudinem vincere potuerunt. Ex quibus verbis nulli dubiū esse potest: quin
 in senatu loquerentur latine. Derisum etiā ait qui apud præfectum urbis alium
 insectatus dixerit. Hic eques Romanus apludā edit & flaces bibit. & alii dicen-
 tem. Hic bouinator est: tanq; nō latina v̄ba/ sed mōstra q̄dā p̄tulissent. Iuuenalis

quoque legistis versum. Curritur ad vocem iocundam & carmen amicae Thebae
 dos. Si vulgus ad carmen Statij propter versum suavitatem currebat illa profe
 to iocunditas in verbis latinis inerat non in verbis in alium sermonem translatis.
 Que enim suavitatis inesset in Vergilij carminibus in nostram linguam traductis.
 summa proculdubio absurditas sequeretur. Ita & de Terentij Phauti cæterorumque
 fabulis probat eas latine recitatas. Nunc alium citabimus teste. deinde ad Leonar
 di epistolam descendamus. Helius lampridius in Alexandri sæveri vita. Cum a
 multis inquit doctissimis eruditus fuisset non multum in latinis profecit. ut ex eius
 dem orationibus apparet quas in senatu habuit vel concionibus quas apud mili
 tes vel apud populum. Nec enim valde amavit latinam facundiam. In vita quoque
 Adriani scribit. Cum recitata agrestius in senatu imperatoris oratio nisum mouisset
 se latinis litteris ad summam usque peritiam ac facundiam operam dedisse in religi
 onis verbo. Cum milites inquit cum eo quidam cenarent extitit vicarius tribus
 ni qui diceret. religioni nomen unde credimus dicitur. Alius credimus quod a regno.
 Tum is qui a derat scholasticus cepit quasi gramaticaliter declinaret dicere. Rex
 regis regio. Regi reges milites. Tum ergo potest rex esse erga nos potest regere
 si deessent. Hæc nos satis admonent & in senatu & ad milites & ad populum fuisse
 se homines latine loqui consuetos & apud eos qui scirent latine. Quod vero am
 plius est eius verba refert quæ habuerit in senatu acclamat omnes insuper in sena
 tu factas. Ex oratione autem ad milites latine ipsa verba inserit quæ qui scire volu
 erit historiam eam legat. Helius Spartianus in vita Severi qui Apher fuit scribit
 serorem quæ ad eum venerat quæ vix loqueret latine multum Imperator de illa
 erubescere domum ab eo remissam. Quod argumentum est eam sermonis illius
 fuisse insciam qui in usu erat communi. Flavius autem vopiscus in Valeriani vita
 hoc scribit. Post hæc Valeriani dicta Aurelianus surrexit atque ad manus accessit
 agens gratias militibus verbis. quæ propria & ipsa ponenda decreui. Aurelianus
 dixit. Ego domine Valeriane Auguste impator ideo cuncta feci ideo vulnera
 patienti excepit ideo & equos et cõiuratos meos laxavi ut mihi gratias ageret res
 publica. Hic non concio est non oratio sed verba priuatim habita latine. Verba
 præterea Apollonij thianei latine ad Aurelianum quæ ut vir pannonius intellige
 ret habita historice inserit quæ & alia multa in hanc sententiã scripta fatietatis cau
 sa omisi. Quamvis cui hæc quæ a me relata sunt non sufficiant nescio quid satis esse
 aliud queat. Ita multis testibus probatum est præseos Romanos omnes latine fuisse
 se locutos & latinum sermonem maternum fuisse. Quibus licet Leonardi episto
 le satis responsum sit tamen paucis ad quasdam eius sententiã rescribam quæ pa
 ce sua dixerim nisi a vero aberrare videntur. Sed non tam ad ostendendam
 suam opinionem quæ ad meam cognoscendam. Vt ab eo accipi arbitror ab eo epi
 stolam illam fuisse conscriptam. Nam leuibus admodum argumentis ostendere
 nititur alium vulgarem alium litteratũ (ut suis utar verbis) sermonem extitisse.
 Primum quemadmodum et evangelia missarumque solennia vulgo intelligi dixi ita
 latinam linguam præseis fuisse notaui. Sed hæc similitudo inanis est nulliusque mo
 menti. Quid est enim simile evangelia missarumque solennia nota sunt fere omni
 bus & tamen non omnibus quoniam & annis singulis eadem repetunt inculcan
 turque sæpius audientium animis ut continuo audiendi usque innotescant & eo sunt
 genere verborum scripta ut facillime intelligantur cum haud procul distent a ser
 mone materno. Prædicatores quoque ea populo declarant ut etiã rudes indoctique
 percipiant verborum sensa. At vero orationes conciones iudicia poemata non ea
 dem annuatim recitabantur sed inuicem erant diversissima prout rerum causa
 rumque varietas postulabat. Fatetur in senatu ac in iudicijs fuisse locutos latine
 sed apud litteratos habitas dicit huiusmodi orationes & causas. Miror valde unde dicit

Iuvenialis

Helius lam
 pridius.

Flavius

In Leonar
 dum Are
 num cõtra
 ria scribete.

dixerit senatores & iudices litteratos fuisse: cum etiam inter oratores non illos Ci-
 cero necesse omnino litteras scribat. Atqui legimus non litteratos viros in senatu
 legi soltos: sed ediles/quaestores/pratores/tribunos. Iudices vero qui sit fuisse lit-
 teratos: Non enim apud eos solum/ sed ad populū multo magis loquebant orato-
 res. Iudices vero & senatu/ cum ex equestri ordine legebant: neq; litterati/ sed
 ut fors tulerat: quos populi voluntas sapius suis acclamationibus ad absolvendū
 aut clamandū impellebat. Cicero in quadam oratione. Atqui magna voce dicam in-
 quit: ut populus omnis qui adest intelligat. Sed quid dicit de concionibus & orati-
 bus ad populū habitis: quas supius ostensum est fuisse latinas. Cicero Quintilia-
 nusq; asserunt: orationes verbaq; oratorū esse multitudinis auribus accommodanda.
 Stulta fuisset haec sententia: si auribus eorū ab oratoribus obsequendū fuisset / qui
 latine non intellexissent. Nam q; limatius asserit. orationes scriptas q; dictas fuisse
 se. Ego idem sentio: & Cicero se fecisse testat: sed tamen latine dictas asserat neces-
 se est. Quare impossibile scribit videri sibi mulieres & opifices nomina per calum-
 niam inflectere. Nescio cur non illi ab infantia inflectere nomina/ & latinam locutionē
 usū percipere nequiverint sicut nos vulgarem. Quis magis assentio Varronis au-
 thoritati q; Leonardi opinioni. Etenim recensui M. Varronis ybra: quibus ait senos
 etiam novitios accepto recto casu/ reliquos declinare solitos: ut quod civibus Ro-
 manis populoc; urbano fuisse credit impossibile: id a servis barbaris fuit usurū.
 De plausu vero populi ad ea verba factū/ filij temeritas compr obavit: solum est
 credere ut ipse sentiat a viris litteratis eam factam acclamationē. Dicit Cicero non
 illi concioni interfuisse: & se astante scribit Cicero eam orationem habitam: non autē
 aut se/ aut doctos viros more vulgi & opificum tanq; leues homines acclamare
 vulgi em & plebis ille plausus fuit: non eorū quibus hi numeri in oratione erant
 gratissimi. Terentij & reliquorū poemata acta affirmat/ non recitata: hoc est nō re-
 lata/ sed representata gestu. At Donatus in cōmento sup Eunuchos/ hanc opinionē
 reprobat: scribens haec edita. est & pronuntiata & cantata saepe mutatis modis. Nō
 actam ut opinatur Leonardus/ sed recitatum dixit. Modi autem & cantus qui a
 tibicine adhibeant: non ad gestum/ sed ad versuum modulationem erant accommo-
 dati. Quis & ipse Cicero eam resellit opinionē cum scribit: versu una syllaba aut
 longiore aut breviorē recitato exhibetur: exploditur. Quod non in agēdo/ sed re-
 citando versus contigisse necessariū fuit. Multis insuper verbis suam sententiam
 nititur tueri: quae facillime dilui possent. Sed nos superius adeo multis auctoribus
 exemplisq; hanc causam tutati sumus: ut nullū quantum proterui qui ea legerit
 non existimem tantorū viros auctoritati sententięq; cessurū. Quae cū a me dicta
 essent: Ego inq; Carolus/ in hoc tecū sp; sensi: & qui secus opinant/ nō recte meo iu-
 dicio existimant. Sed iam satis collocuti sumus: aliquid dandū est tempis deambu-
 lationi: si tū prius istos (adhibito potu) in concordia redegeris. Haec ridens cū di-
 xisset/ surreximus: portaq; oppidi egressi ad fluvium diuermus aeris/ animiq; gra-

Cicero

Quintilian

Varro.

Donatus

Carolus

Poggij Florentini tū conuivialiū historiāū disceptatarū finis.